

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tomáš Janík

**ODRAZ POLITICKÉHO VÝVOJE V DĚTSKÝCH
ČASOPISECH MEZI LETY 1968 – 1970 NA ÚZEMÍ
ČESKOSLOVENSKA**

**REFLECTION OF POLITICAL PROCESS IN CHILDREN`S
MAGAZINES BETWEEN THE YEARS 1968 – 1970 IN
CZECHOSLOVAKIA**

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní docentce Čechurové za odborné vedení práce a své rodině za vyjádřenou podporu během psaní.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Tomáš Janík

ABSTRAKT

Bakalářská práce si klade za cíl zanalyzovat celostátní časopisy pro děti a mládež, které vycházely mezi lety 1968 a 1970 v Československu. Zaměří se jak na obsahovou, tak formální stránku vybraných časopisů, a oba aspekty bude zkoumat s ohledem na pozadí politických událostí daného období. Snahou bude poukázat na případnou propagandu a zjistit, do jaké míry byly časopisy pro děti ovlivňovány dobovým politickým diskurzem. Také bude provedena komparace jednotlivých časopisů s odůvodněním případných rozdílů, a to i poukázáním na prostředí, ze kterého jednotlivé časopisy vzešly.

ABSTRACT

Bachelor thesis aims to analyze magazines for children and youth, which were printed between 1968 and 1970 in Czechoslovakia. I will focus on the content and also formal aspects of selected journals, and both aspects will be examined in the light of the background of the political events of the period. The aim will be to point out any propaganda and to determine to what extent the magazines for children affected by contemporary political discourse. Author will also undertake a comparison of each magazine on the grounds of any differences, even pointing to the environment from which individual journals have emerged.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Dětské časopisy, mládež, 1968-1970, Pražské jaro, normalizace.

KEY WORDS:

Children`s magazines, youth, 1968-1970, Prague spring, normalization.

Obsah

1.	ÚVOD	6
2.	ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY	7
2.1.	Prameny a literatura	7
2.2.	Výběr časopisů a vývoj v jejich redakcích	10
3.	HISTORICKÝ KONTEXT	12
3.1.	Úvod	12
3.2.	Cesta k roku 1968	12
3.3.	Od ledna 1968 k poučení z krizového vývoje	15
4.	METODIKA	21
4.1.	Komparace s „velkými“ dějinami	22
4.2.	Kritická analýza reflektující specifika dětské literatury	22
4.3.	Dětské časopisy v rámci marxismu-leninismu a jejich proměny	23
4.4.	Sémantická analýza	25
4.5.	Kulturně – propagandistická analýza	25
5.	ROZBOR ČASOPISŮ	26
5.1.	Od ledna do srpna 1968	26
5.2.	Od srpna 1968 do Palacha	32
5.3.	Od ledna 1969 do Poučení z krizového vývoje	37
5.4.	Sonda popisující chronologický vývoj v rámci jednotlivých témat	43
5.4.1.	Proměna obrazu západní populární kultury	43
5.4.2.	Proměna obrazu příspěvků o vesmíru	44
5.4.3.	Proměna příspěvků o historii a významných událostech a jejich výročích	46
5.4.4.	Proměna příspěvků o politických osobnostech	48
5.4.5.	Ideologický náhled ve Skautingu a Junáckém činovníku	51
6.	ZÁVĚREM	54
7.	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	55
7.1.	Prameny	55
7.1.1.	Dokumenty	55
7.1.2.	Periodika	56
7.2.	Literatura	56

Seznam obrázků

Obrázek 1: Ludvík Svoboda v Pionýru. Květen 1968. Foto autor.	28
Obrázek 2: Smrt Jurije Gagarina v ABC. Duben 1968. Foto autor.	29
Obrázek 3: Jaroslav Foglar v ABC. Červen 1968. Foto autor.	30
Obrázek 4: "Lidé, o kterých se nepsalo". Pionýr, červen 1968. Foto autor.	31
Obrázek 5: Svoboda, Dubček, Smrkovský, Černík. Sedmička, září 1968. Foto autor.	32
Obrázek 6: Lípa svobody v ABC. Říjen 1968. Foto autor.	34
Obrázek 7: Kennedyho citát. Ohníček. Leden 1969. Foto autor.	35
Obrázek 8: Modlitba v Ohníčku. Listopad 1968. Foto autor.	35
Obrázek 9: Svojsík ve Skautu-Junáku. Září 1968. Foto autor.	36
Obrázek 10: Vyjádření soustrasti redakcí Skauta-Junáka. Leden 1969. Foto autor.	37
Obrázek 11: Palachův pohřeb na titulní straně Skauta-Junáka. Leden 1969. Foto autor.	37
Obrázek 12: Přistání na Měsíci v ABC. Září 1969. Foto autor.	38
Obrázek 13: Lenin a velká revoluce. Komiks v ABC. Duben 1970. Foto autor.	39
Obrázek 14: Coca-Cola v ABC. Srpen 1968. Foto autor.	44
Obrázek 15: Klement Gottwald v Pionýru. Březen 1968. Foto autor.	48
Obrázek 16: Ceaușescu v Praze. Se skautem, Svobodu a Dubčekem. Skaut-Junák, září 1969. Foto autor.	50

1. ÚVOD

Cílem práce je zjistit, jakým způsobem politické klima a vývoj událostí v letech 1968 – 1970 ovlivňovaly dětské časopisy. Nejprve si však musíme připravit pole, na kterém budeme pracovat, a to tak, že nastíníme historickou cestu k roku 1968. Zajímat nás budou politické, mezinárodní, sociální i hospodářské aspekty vývoje, jelikož ony všechny se potom reálně v časopisech objevily. Následně podrobněji rozebereme období let 1968 – 1970 s důrazem na rozkrývání klíčových událostí, které byly v periodikách pro děti a mládež akcentovány.

K samotnému bádání v časopisech využijeme několik metod. Budeme postupovat chronologicky s vědomím historických okolností. Naší snahou bude vypořádat a popsat některé zlomové momenty, které se do časopisů promítly. Na jejich základě bude možné vytvořit i určitou etapizaci vývoje v periodikách pro děti v kontextu historického vývoje. Jednotlivé dějinné momenty se pokusíme rozlišit a popsat i v obsahu časopisů samotných. Mezi sebou budeme periodika komparovat a upozorňovat na rozdíly mezi nimi, k jejich pochopení bude sloužit vhled do prostředí, ve kterých časopisy vznikaly. Také se zaměříme na to, jak směřování jednotlivých časopisů ovlivnilo jejich obsah. Kromě této analýzy se na časopisy podíváme ještě trojí optikou. Jednak skrze „ideologii“, to znamená, že budeme příspěvky konfrontovat s učením marxismu-leninismu jako oficiální státní ideologií a zadruhé skrze sémantickou analýzu. Třetí rámeček bude mít za úkol rozkrýt kulturně-propagandistické podtexty v obsahu časopisů. Tyto pohledy na věc by nám měly osvětlit, jakými způsoby se oficiální diskurz předával mladé generaci. Při těchto různých úhlech pohledu budeme dbát na objekt našeho bádání jako na produkt doby, který je namířen na určitou cílovou skupinu – děti. Tím, že je určen nejmladší generaci, která si utváří svůj náhled na svět, je tento druh literatury jedním z důležitých formativních vlivů, jehož podoba může být i propagandistická, to by nás mělo vést k hlubšímu zamyšlení nad tématem a dopady zkoumaného fenoménu. Naší snahou bude tento přístup využít a pokusit se případné projevy propagandy odhalit a zdůvodnit. V podobném duchu provedeme ještě dílčí sondy, ve kterých se zaměříme na několik jednotlivých tematických celků. V chronologické perspektivě nás bude zajímat jejich proměna.

Na závěr zhodnotíme všechny sledované fenomény a pokusíme se stanovit, do jaké míry a jakým způsobem reflektovaly časopisy dění v letech 1968 – 1970 v Československu.

2. ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY

2.1. Prameny a literatura

Než se pustíme do popisu historických okolností týkajících se tématu, krátce se zaměříme na zdroje, ze kterých práce vzešla. Využitá literatura kryje velmi široké pole, a to z jednoduchého důvodu – v časopisech se objevuje velká paleta témat, které je třeba reflektovat, proto bylo nutné využít i široké spektrum literatury.

Základem je samozřejmě literatura, která se týká kostry našeho bádání, tedy chronologického vývoje historických událostí. Pro faktografický přehled období před rokem 1968 nejlépe posloužila dvoudílná kniha Karla Kaplana *Kořeny československé reformy*.¹ Výhodou této knihy je její široký záběr. Najdeme téměř všechny aspekty vývoje – od postavení Československa v mezinárodním měřítku až po sociální a hospodářské charakteristiky země. Kniha ale období nevykresluje příliš plasticky, jedná se spíše o výčet zjištěných dat, a tak se snadno člověk může ztratit v kvantitativních údajích, které nemusí podat informaci tak, jak by člověk potřeboval. Pro námi sledované období je vhodných hned několik knih. Pro rychlou orientaci a vhled do problematiky můžeme použít tenkou příručku s charakterem učebnice nesoucí název *Československo v letech 1967 - 1969* od stejného autora jako předešlé publikace.² Podrobnější rozbor období 1968 – 1970 s důrazem na změnu rozložení moci na jaře 1969 poskytuje publikace Zdeňka Doskočila *Duben 1969*.³ Hlavní pozornost je upřena na dění přímo v nejvyšších postech KSČ. Kniha poskytuje mnohé podrobné informace, a tak je vhodná pro poznání stranického zákulisí ve vypjatých chvílích. Popularizační přehled *Rok 1968 v Československu* od Františka Emmerta,⁴ na kterém jsou cenné faksimile a dobové fotografie, slouží spíše pro získání bazálního ponětí o situacích, anebo právě k načerpání vizuálního vjemu doby, který není v kontextu bádání v dětských časopisech k zahoeení.

K dalším zdrojům, které reflektují historický vývoj, patří ještě tyto publikace. Pro bližší pochopení vztahů se Sovětským svazem (dále SSSR) byla použita kniha Karla Durmana *Útěk od praporů*,⁵ která skvěle líčí vztahy mezi jednotlivými státníky východního bloku. Publikace

¹ KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000, 323 p. Knihy, dokumenty. ISBN 80-723-9061-9.; *Kořeny československé reformy 1968*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2002, 425 s. Knihy, dokumenty. ISBN 80-723-9135-6.

² KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993, 81 s. Odborná literatura pro učitele, 9. ISBN 80-042-6142-6.

³ DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006, 412 p. ISBN 978-807-2850-808.

⁴ EMMERT, František. *Rok 1968 v Československu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007, 63 p. ISBN 978-807-0219-034.

⁵ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria, 1964-1991*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998, 531 p. ISBN 80-718-4672-4.

The Prague Spring and its aftermath Kierana Williamse,⁶ je vhodná pro porovnání s pohledem Kaplanovým. Zejména v oblasti sociálních dějin a ideového základu obrodného procesu podává zajímavé explanace.

Jak bude rozvinuto dále, do hry ve sledovaných letech zasáhlo mnoho aktérů, osobností i institucí, které na jaře 1968 začaly nebývale vyvíjet činnost. Jelikož to byly jednoduché objekty zájmu pro časopisy, nešlo tyto aktéry přehlížet, proto bylo nutné nastudovat materiály, které se týkají Alexandra Dubčeka, nebo některých organizací občanského života. Jedná se o publikace: *Úloha Alexandra Dubčeka v moderních dějinách Československa* a díla o občanské společnosti – konkrétně studii o pionýrské organizace ve sborníku *Československé jaro 1968* a také sborníky *Proměny pražského jara* a *Pražské jaro 1968 – Pokus o obnovu občanské společnosti*.⁷

Jelikož literaturu pro děti a mládež řadíme k širšímu pojmu literatura, a tu zase zahrnujeme pod kulturu, nebylo možné odhlédnout od dění v literatuře, filmu a médiích. Trendy, které zasáhly kulturu pro dospělé, jsou zajímavým nástrojem pro zkoumání literatury pro mládež. Důležité je i pochopení kulturního klimatu, který v dané době panoval. Pro jednotlivá hesla, například i stručné informace o jednotlivých časopisech, byl využit *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948 – 1967* od Jiřího Knapíka, Martina France a kolektivu.⁸ Kniha je psána pomocí hesel, a tak se z ní dají čerpat jen jednotlivé informace. Pro přiblížení kulturního klimatu okolo roku 1968 je vhodná publikace z konference Literární akademie a Městské knihovny Praha se jménem *Pražské jaro 1968: literatura – film – média*.⁹ Přínosem je zejména rozmanitost příspěvků.

Pro metodické ukotvení práce jsem se inspiroval v několika různých materiálech. To je dáno tím, že budu využívat více postupů. Sémantická analýza je založena především na

⁶ WILLIAMS, Kieran. *The Prague spring and its aftermath: Czechoslovak politics, 1968-1970*. Vyd. 1. New York: Cambridge University Press, 1997, xiii, 270 p. ISBN 05-215-8803-0.

⁷ *Úloha Alexandra Dubčeka v moderních dějinách Československa*: sborník z konference konané 19. listopadu 2001 v Praze; Red. Miloš Bárta, Jiří Hoppe. Praha: Masarykova dělnická akademie, 2002. 134 s.; *Československé jaro 1968: naděje, sny, realita*: [sborník. Editor Petr Skala. Praha: Vydalo Národní muzeum ve spolupráci s Asociací muzeí a galerií ČR, 2008, 92 s. ISBN 978-80-7036-243-3.; PECKA, Jindřich a Vilém PREČAN. *Proměny Pražského jara, 1968-1969: sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. 1. vyd. Editor Petr Skala. Brno: Nakl. Doplněk, 1993, 446 p. ISBN 80-852-7010-2.; *Pražské jaro 1968: pokus o obnovu občanské společnosti*. 1. vyd. Editor Pavel Krákora. Praha: Epocha, 2008, 278 s. ISBN 978-80-87027-78-3.

⁸ KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011, 2 v. (1297 p.). Šťastné zítřky, sv. 5. ISBN 80-200-2019-5.

⁹ *Pražské jaro 1968: literatura - film - média: materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademií za spolupráce s Městskou knihovnou Praha 20. - 22. května 2008*. 1. vyd. Praha: Literární akademie, 2009, 382 s. Odborná literatura pro učitele, 9. ISBN 978-808-6877-389.

inspiraci ze *Šťastného věku* Vladimíra Macury a *Řeči komunistické moci* Petra Fidelia.¹⁰ Pro jemnější analýzu významu jednotlivých slov je vhodnější Fideliova kniha, jednotlivé fenomény se pak dají spíš hodnotit Macurovou optikou. Z ideologického hlediska budou časopisy podrobovány analýze z pozic marxismu-leninismu, jehož výklad používám z rozboru *Marxismus-leninismus: věda nebo víra* od Jozefa Marii Bochenskeho.¹¹ Pro pochopení specifika dětské literatury jsem použil knihu Hany Šmahelové *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře*.¹² Stručný vhled do organizačního zázemí poskytuje Johanna Posset v úvodu díla *Česká samizdatová periodika 1968 – 1989*.¹³ A konečně jistou inspirací pro celkovou práci s prameny podobné povahy zmiňme *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945 – 1990* Jiřího Pernese a diplomovou práci Josefa Nožičky *Nedáme se: Působení Mladého hlasatele v letech 1937 – 1938 a jeho role při obraně republiky*.¹⁴

Pramenné materiály jsou zejména časopisy pro děti a mládež pravidelně vycházející plošně v českých zemích v letech 1968 – 1970. Svou povahou se samozřejmě liší, to bude ještě detailněji rozebráno v samotné práci, teď tedy výčet použitých časopisů a jejich stručná charakteristika.

S postupující demokratizací společnosti se v roce 1968 obnovuje skautská organizace. Vydávala vlastní časopis *Skaut – Junák*, zaměřený na skautskou činnost, ale i na současné dění a oprašoval dříve nezmiňovanou minulost.¹⁵ Asi nejvíce se svým obsahem vymykal ostatním časopisům. Pro porovnání jsem použil i časopis *Skauting* a jeho pokračovatele *Junácký činovník* určené pro vedoucí oddílů, měly tudíž větší ideový náboj.¹⁶ *ABC mladých techniků a přírodovědců*, jak název napovídá, byl zaměřen především na vědu a techniku, tudíž určen starším dětem.¹⁷ Naopak *Sluníčko* a *Mateřídouška* byly pro nejmenší čtenáře, jak uváděl i podtitul časopisů.¹⁸ *Pionýr* a od září 1968 navazující *Větrník* byly nejvíce svázány s politikou strany a režimem a vykazovaly tak velký rozptyl podle toho, jaká byla politika

¹⁰ MACURA, Vladimír, Karel KOUBA, Vít SCHMARC a Petr ŠÁMAL. Šťastný věk: a jiné studie o socialistické kultuře. 1. vyd. Praha: Academia, 2008, 351 p. Knihy, dokumenty. ISBN 978-802-0016-69-0.; FIDELIUS, Petr. Řeč komunistické moci. 1. vyd. Praha: Triáda, 2002, 216 s. ISBN 80-861-3803-8.

¹¹ BOCHENSKI, Józef Maria. Marxismus-leninismus: věda nebo víra. Vyd. 1. Překlad Břetislav Horyna. Olomouc: Velehrad, 1994, 159 s. ISBN 80-901-6145-6.

¹² ŠMAHELOVÁ, Hana. Počátky kritického myšlení o dětské literatuře. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 1999, 2 v. (xlvii, 320 p.). Odborná literatura pro učitele, 9. ISBN 80-858-9964-7.

¹³ POSSET, Johanna. Česká samizdatová periodika 1968-1989: naděje, sny, realita: [sborník. Vyd. 1. Editor Petr Skala. Brno: Továrna na sitotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R, 1992?, 214 p. ISBN 80-901-1920-4.

¹⁴ PERNES, Jiří. Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990. 1. vyd. Brno: Barrister, 2003, 230 p. ISBN 80-859-4789-7.; NOŽIČKA, Josef. NEDÁME SE!: Působení Mladého hlasatele v letech 1937-1938 a jeho role při obraně republiky. 2013. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

¹⁵ Skaut-Junák. Praha: Mladá fronta, 1968 - 1970, roč. 31 - 32.

¹⁶ Skauting, Junácký činovník. Praha: Mladá fronta, 1968 - 1970, roč. 26 - 28.

¹⁷ ABC: mladých techniků a přírodovědců. Praha: Mladá fronta, 1968 - 1970, roč. 12. od č. 9, roč. 13, 14, roč. 15 do č. 8

¹⁸ Sluníčko. Praha: Mladá fronta, 1968 - 1970, roč. 1 od č. 5, roč. 2, 3, roč. 4 do čísla 4.; Mateřídouška. Praha: Mladá fronta, září až prosinec 1970. Roč. 28 do čísla 4.

komunistické strany.¹⁹ Jejich obsah byl velmi široký – od dobrodružných příběhů, přes věci v podstatě převzaté ze skautingu až po novinky ve světě. *Sedmička* zase hojně využívala rozhovory se známými osobnostmi ke své větší atraktivitě.²⁰

Pro pozadí jednotlivých institucí v organizační struktuře věnující se mládeži byly dále využity prameny z edice *Občanská společnost 1967 – 1970*.²¹ Pro úplnost zmíním ze sekundární literatury ještě knihu *Skautské století*.²²

2.2. Výběr časopisů a vývoj v jejich redakcích

Podrobněji si nyní představíme, jaké časopisy jsme vybrali, proč jsme tak učinili a nastíníme, jak se vyvíjelo jejich organizační zázemí. Pro práci byly zvoleny časopisy, které cílily jak na nejmenší děti, tak na ty starší. Mezi časopisy pro děti na prvním stupni základní školy můžeme zařadit *Mateřídoušku*, *Sluníčko*, *Ohníček*. Tyto časopisy neměly tolik ideologických příspěvků, jako ty pro vyspělejší děti. Byly ale stejně podrobeny výzkumu, a to kvůli jejich působení na nejmenší a tedy i nejsnáze manipulovatelné čtenáře. Časopisy *ABC*, *Pionýr*, respektive *Větrník*, *Sedmička* a *Skaut-Junák* byly určeny pro děti na druhém stupni základní školy. Každý z těchto časopisů se nějak profiloval. V podstatě všechny byly vázány na dětské organizace a tím byl určen i jejich tematický obsah. *ABC* v duchu svého podtitulu „mladých techniků a přírodovědců“ přinášelo mnoho zpráv právě z těchto oblastí. Do bádání jsme zohlednili tyto časopisy právě proto, že byly fixovány na dětské organizace a z toho potom vyplýval i jejich obsah a vyjadřování. Také byly použity proto, aby zkoumaný vzorek nebyl určen jen pro jednu věkovou kategorii, a tak tato skupina tvoří určitou protiváhu časopisům určeným těm nejmenším. Pro srovnání a ideové zastřešení jsme ještě k analýze využili časopis *Skauting*, později *Junácký činovník* pro skautské činovníky.

Nyní vykonáme stručný exkurz do charakteristik časopisů. Zajímat nás budou změny redakcí, periodicitu vycházení, nakladatel a případní významní přispěvatelé.

Ve čtrnáctideníku *ABC* vycházejícího v nakladatelství *Mladá fronta* se po celou sledovanou dobu nezměnili v redakci dva její nejvýznamnější představitelé. Na postu šéfredaktora V. Toman a na pozici zástupce šéfredaktora K. Dunda. Jednotlivé sekce – přírodovědná a technická však na přelomu let 1968 a 1969 změnily své garanty.

¹⁹ *Pionýr*. Praha: Svoboda, leden až srpen 1968, roč. 15 od č. 5.; *Větrník*. Praha: Svoboda, září 1968 až srpen 1970. Ročník 1, s. 2.

²⁰ *Sedmička*. Praha: Mladá fronta, květen 1968 až prosinec 1970, roč. 1, 2, roč. 3 do čísla 26.

²¹ PECKA, Jindřich, Josef BELDA a Jiří HOPPE. *Občanská společnost, 1967-1970*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1995-1998, 2 v. ISBN 80-857-6550-0.

²² ŠANTORA, Roman a Václav NOSEK. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta-Junák, 2012, 253 p. ISBN 80-868-2572-8.

Měsíčník Mateřídouška vycházející v Mladé frontě během námi sledovaného období v roce 1970 redakci nezměnil. Šéfredaktorem byl Jiří Černý. Mezi členy redakční rady patřili někteří významní spisovatelé zaměřeni na tvorbu pro děti, např.: František Hrubín, Václav Čtvrtek a ilustrátor Jiří Kalousek. Mezi autory příspěvků najdeme i Eduarda Petišku.

Ohníček vycházel každých 14 dnů a dva nejvyšší posty za sledovanou dobu byly obsazeny šéfredaktorem Jiřím Binkem a jeho zástupkyní Marií Lapáčkovou. Redakce se obměnila jen nepatrně. Nakladatelstvím byla Mladá fronta.

Pionýr, v září 1968 změněný na Větrník a v roce 1970 znovu pojmenovaný Pionýr, který vycházel jednou za měsíc, měl za vedoucího redaktora Jiřího Havla. Po většinu doby zastával roli zástupce Svatopluk Hrnčíř, ten odešel, ale později, se do časopisu již znovu s názvem Pionýr, vrátil. Mezi příspěvatele v první polovině roku 1968 patřil i Jan Skácel, později zakázaný básník. Ve Větrníku byly k vidění obrázky Jiřího Wintera – Neprakty. Časopis vycházel v Mladé frontě.

Týdeník Sedmička vedl dlouhodobě Jan Ryska. Časopis byl do prosince 1968 vydáván v Mladé frontě, poté v České radě Pionýra.

Čtrnáctideník Skaut-Junák vycházel v Mladé frontě a jeho redakce se za sledované období příliš neobměnila. Změna nastala v listopadu 1969 na postu šéfredaktora. Novým vedoucím redakce se stal Michal Novotný, tím předcházejícím byl Eduard Škoda. Junák jako organizace spadala stejně jako Pionýr pod Československý svaz mládeže, později byl členem nově vzniklého Sdružení organizací dětí a mládeže.

Měsíčník Skauting, od začátku roku 1970 Junácký činovník, určený pro skautské vedoucí změnil v červenci 1969 svého šéfredaktora. Po Karlovi Průchovi se stal vedoucím redakce Miloslav Mölzer. Postupně se obměňovala i redakční rada. Časopis vycházel v Mladé frontě.

Sluníčko vycházelo pod hlavičkou Mladé fronty každý měsíc. Na postu šéfredaktora v roce 1969 vystřídal Zdeňka Adla Jan Kloboučník. Adla se ale na začátku roku 1970 vrátil do redakční rady, jejíž složení se jinak v průběhu sledované období mnoho neproměnilo. Časopis vycházel v Mladé frontě. Autory některých příspěvků byli i velcí literáti inklinující ke komunismu, František Halas, Vítězslav Nezval, ale v tu dobu, kdy vycházely jejich příspěvky, již byli dávno po smrti.

3. HISTORICKÝ KONTEXT

3.1. Úvod

Abychom snáze mohli pochopit obsah a formu časopisů pro mládež, musíme se nejdříve zaměřit na historické okolnosti, které podmínily vývoj mezi lety 1968 až 1970 a také ty, které je spoluutvářely v daném období. Historický kontext bude obsahovat aspekty společenské, hospodářské, mezinárodní a vnitropolitické, protože všechny tyto oblasti byly časopisy reflektovány.

Celý přehled historických souvislostí bude sloužit ke vstupu do problematiky, ale zejména se pokusíme zmiňovat takové fakta, která se objevila v časopisech. Jejich interpretaci si necháme na později. Abychom však mohli tyto události zevrubněji popisovat v perspektivě časopisů, je nutné je nejdříve poznat ve své bazální podobě neinterpretované časopisy. Neberme proto tuto vstupní kapitolu jako „nutné zlo“, ale jako konstrukci, do které postupně budeme doplňovat dílčí prvky a pokusíme se tak vybudovat ucelený obrázek na základě pohledu ryze historického a následně zabíraného optikou dětských časopisů.

3.2. Cesta k roku 1968

Československo jako součást východního bloku mělo omezené možnosti ovlivňovat svojí vlastní zahraniční politiku. Výsadní postavení nadvlády nad těmito zeměmi patřilo Sovětskému svazu. Moskva jako centrum světového komunismu se snažila pomocí ekonomických a vojenských prostředků držet své satelitní země na uzdě. Na politickém a ideologickém poli ale začala silně zaostávat. Rozpory mezi Čínou a Sovětským svazem snižovaly jeho autoritu a výsadní postavení mezi komunistickými zeměmi.

Československo již od prvních let po vytvoření východního bloku stálo nejpevněji přimknuté k Sovětskému svazu. Politika Československa se bez jakéhokoliv nátlaku ochotně a sama podřídila moskevskému vedení. Československo ani nevyužilo příležitosti k uvolnění vztahů s Moskvou, která se nabízela mezi roky 1957-67.²³ Československo v podstatě nevyvíjelo vlastní zahraniční politiku ke státům mimo východní blok. Orientovalo se pouze na Moskvu a země východního bloku. Nesamostatnost se projevovala i v domácí politice, kdy nebylo výjimkou žádání o radu do Moskvy. Oddanost Moskvě znamenala ztrátu autority českého státu.²⁴

²³ KAPLAN, Karel. Kořeny československé reformy 1968 I. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. s. 26.

²⁴ tamtéž. 28.

Tato naprostá podřízenost SSSR, se projevila i v otázce armády. Zvyšovaly se prostředky vydávané na armádu. Dle závazku z roku 1955 se částka plynoucí do zbrojení měla neustále zvyšovat. A to i přes to, že v 60. letech se ekonomický růst zpomalil v celém východním bloku. Poté již československá armáda skutečně nebyla schopná dodržet požadované kvóty a plnit svůj strategický úkol mezi zeměmi Varšavské smlouvy.²⁵

Stejný přístup se uplatňoval i v Radě vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Československo bylo složením svého hospodářství jiné než ostatní státy komunistického bloku. Disponovalo větší silou v sekundárním sektoru, průmyslu. Československo se všem strategickým rozhodnutím podřizovalo; linii a formy vzájemné spolupráce určovala hlavně převaha hospodářsky méně vyvinutých států RVHP v čele se SSSR.²⁶ A tak došlo díky tlaku Moskvy k přerušení vztahů s některými zeměmi mimo sféru vlivu SSSR. Prvotní nadšení z vytvoření RVHP v československých kruzích postupně klesalo a skončilo v půlce šedesátých let jen pasivním podílem na chodu organizace. Změnu situace charakterizovala i snaha sblížit vztahy se SSSR, ale tak, aby byla spolupráce i pro Československo výhodná. Rozhovory, a ostatně celá československá koncepce však mezi lety 1963 – 1967 nedospěla k výraznějšímu závěru.²⁷

Československá hospodářská situace po válce silně závisela na tom, jak se povede tradičně nejsilnějšímu odvětví, tj. strojírenství. Původní strojírenství orientované na spotřební zboží bylo velmi rychle přebudováno na těžké strojírenství. Za tím stála sovětská koncepce strojírenské velmoci a také strach z hrozby války. Hospodářství se tak vydalo jiným směrem, než bylo v předchozích dobách budováno a promýšleno. Nový kurz byl na úkor jiných hospodářských odvětví.²⁸

Problémů však záhy propukla celá řada. Na takový masivní nárůst těžké výroby nebyla v Československu dostatečná surovinová základna. Suroviny se musely dovážet, většinou ze SSSR, kde by byl vznik komplexu těžkého průmyslu daleko přirozenější. Rozmachu strojírenství neodpovídal ani jeho podíl na investicích, neboť jejich rozhodující díl pohltila jeho surovinová základna.²⁹

Československé strojírenství ztrácelo konkurenceschopnost i z dalších důvodů. Vyrábělo se zde až 80 % sortimentu světové strojírenské produkce. Dík malé specializaci a horší kvalitě

²⁵ tamtéž. 41.

²⁶ tamtéž. 42.

²⁷ tamtéž. 233.

²⁸ tamtéž. 166.

²⁹ tamtéž. 168.

bylo těžké výrobky prodat. Obchod se tak omezil pouze na východní blok a neměl dostatek odbytišť.

Díky nastolenému trendu, který je vylíčen výše, se začaly vynořovat první problémy. Hospodářská a zahraničně – politická orientace se projevovala i v domácí politice. Chruščov, který pomáhal Novotnému k získání primátu prvního tajemníka a následně i funkce prezidenta republiky, ho varoval, aby v historicko-ideovém hledisku rozkryl porušování zákonnosti v 50. letech.³⁰ Potom, co Novotný Chruščova vyslyšel, vznikala v KSČ nová situace. Ve straně začaly být slyšet hlasy volající po širší přestavbě zejména v ekonomické oblasti, protože bylo zřejmé, že stát zaostával. Mezi neuralgické body patřila věda a výzkum, ale i cenové hladiny v domácím hospodářství.³¹ Proto z pozice státu, který v RVHP má nejmenší podíl obchodu s kapitalistickými státy v šedesátých letech, byla nutná snaha tento neblahý primát změnit. A to zejména z důvodu vědecko-technického pokroku, který v Československu notně pokulhával a byl brzdou hospodářství. V roce 1967 již řada podniků navázala kontakty s podniky v kapitalistickém zahraničí.³²

Velkou změnou prošla celá československá společnost. Mezi koncem války a událostmi roku 1968 jsou to především dva sociální mezníky: Likvidace městské i venkovské střední třídy a generační výměna. V roce 1967 bylo 60 % ekonomicky aktivních obyvatel mladších než třicet osm let.³³ Začalo se tvořit nové společenské klima. V šedesátých letech se stala hlavním motorem vývoje nová mladá generace, která již nezažila budování státu, a tak si nevytvořila ke státu a jeho zřízení takový vztah. Ale také starší generace, zvláště příslušníci inteligence začali otevřeněji kritizovat režim, který v raných padesátých letech ve svých dílech adorovali.³⁴ Kromě nového kritického a méně politického smýšlení, byla mladá generace o mnoho početnější.³⁵ Rostl počet obyvatel v produktivním věku, počet studentů vysokých a středních škol. Začala se realizovat sociální proměna společnosti. Přibývalo technicky vzdělané inteligence a ta nabývala na společenském významu.³⁶ Z ní se také rekrutovali technokraté v řadách KSČ. Likvidace střední třídy byla uskutečněna prostřednictvím kolektivizace zemědělství a ztrátou společenské prestiže povolání jako učitel, kvalifikovaný úředník. Jejich práce utrpěla oficiálním znevažováním vzdělání a znalostí.³⁷

³⁰ DURMAN, Karel. Útěk od praporů. Praha. Karolinum, 1998. s. 73.

³¹ KAPLAN, Karel. Kořeny československé reformy 1968 I. 1. vyd. Brno. s. 241 – 244.

³² tamtéž. s. 259. Mezi tyto podniky patřila např.: Škoda Plzeň, ČKD Praha nebo Elitex Liberec.

³³ WILLIAMS, Kieran. The Prague Spring and its aftermath. Cambridge, 1997. s. 5

³⁴ tamtéž. 5

³⁵ KAPLAN, Karel. Kořeny československé reformy 1968 II. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2002. s. 16.

³⁶ tamtéž. 17.

³⁷ tamtéž. 21.

Nová generace se více orientovala na svou práci, ve které byla vzdělána a také očekávala dostatečný prostor ke své seberealizaci a růstu, neméně očekávané bylo i náležité ocenění. To však vzhledem ke špatné ekonomické situaci často zůstávalo za očekáváním.

Zajímavou kapitolou v rámci společnosti je postoj k národnostním menšinám. Problém to byl přehlížený a marginalizovaný. Menšinám se neuznávala žádná zvláštní práva. Kromě národností z okolních států v Československu žila početná romská komunita. Všechny národnostní menšiny se potýkaly s českým nacionalismem. Postoj Československa byl veskrze direktivní. S určitou liberalizací jen vzrostla emigrace kvalifikovaných Němců a nespokojenost se stavem romské menšiny, která se podle plánů měla asimilovat.³⁸ Liberalizace tedy znamenala i vynoření problému týkajícího se národnostních menšin.

Československo prošlo vývojem od bezvýhradného plnění rozkazů z Moskvy, přes novou sociální realitu země a ekonomické výzvy, k velmi svízelné situaci. Ideově byla rozklíčena snad někdy mezi možným návratem k první republice, a to ve smyslu hledání třetí cesty mezi individualismem a socialismem a nastolené realitě východního bloku.³⁹ Do poloviny 60. let Československo kopírovalo většinu postojů v mezinárodní politice od SSSR. Poté se snažilo vyvinout vlastní iniciativu. Díky nastolené orientaci země, která znamenala příklon ke státům komunistického východu, se však nedokázala dostatečně emancipovat, a tak byl mezinárodní rámec, ve kterém se rozhodovalo o podobě a osudu čs. reformy 1968, jasně dán. Zúžil se na sovětský blok.⁴⁰

Na sklonku roku 1967 se objevila mnohoznačnost jednání českých komunistů. Oproti trendu, který směřoval k liberalizaci a změně v řízení státu, se vymezoval Novotný. Ten požádal o pomoc Moskvu. Potom, co Brežněv marně hledal mezi československými komunisty vhodného spojence (za toho nepovažoval už ani Novotného), si jen naštvane odpívl a vzkázal, ať českoslovenští komunisté „postupují, jak chtějí“.⁴¹

Tato nejasná situace žádala urychlené řešení, které přišlo na začátku roku 1968.

3.3. Od ledna 1968 k poučení z krizového vývoje

Bylo jasné, že pozice Novotného bude těžko udržitelná. V roce 1967 se snesla ostrá kritika na protireformní křídlo KSČ na IV. sjezdu spisovatelů. Tato kritika režimu vyvolala podrážděnou reakci u jeho představitelů. To zahnilo literáty do izolace. Celý konflikt přispěl

³⁸ KAPLAN, K.. Kořeny Československé reformy II. s. 32.

³⁹ WILLIAMS, K. Prague Spring and its Aftermath. s. 12.

⁴⁰ KAPLAN, K. Kořeny Československé reformy II. 155.

⁴¹ DURMAN, K. s. 76. Tzv. Brežněvovo „Eto vaše dělo“, to znamená „Je to vaše věc.“

k již tak polarizované situaci ve straně, kdy její jedna část se stavěla pro hlubší reformy a druhá proti nim. Na podzim se tato Novotného noční můra ukázala být pravdivou. Tento rozpor se stal očividným po říjnovém Dubčkově projevu o roli strany ve společnosti. Kritizoval konzervativní smýšlení a zdůrazňoval hledání problémů uvnitř státu a nutnou snahu řešit je. Na rozdíl od něj totiž Novotný sváděl vinu za neblahý stav na „emigranty a imperialistické agenty“.⁴²

Novotný neměl dobrou pozici. Bez podpory Brežněva nakonec kapituloval. Na začátku ledna 1968 byl vybrán jediný kandidát na prvního tajemníka ústředního výboru komunistické strany Čech (ÚV KSČ). Zvolen byl Alexander Dubček.⁴³ Avšak se jednalo spíše o kompromis. Novotný byl stále prezidentem a v aparátu hned několik dalších Novotného přívrženců mělo zájem o post prvního tajemníka. Dubček se zdál být jen dočasnou figurou.⁴⁴

V mezinárodních vztazích se brzy začaly ukazovat problémy. Nejprve Brežněv spoléhal na Novotného a až později si uvědomil, že již straně nevládne. Báł se přílišné aktivity od Dubčeka, kterou nechtěl povolit. Začal litovat svého výroku, že si českoslovenští komunisté mohou dělat, co chtějí.⁴⁵ Doma zatím vládl klid. Veřejnost ještě měsíc po lednových událostech na změnu ve vedení strany nikterak nereagovala. Celá záležitost měla vnitrostranický rámeček.⁴⁶

V únoru a březnu dostaly události celospolečenský význam. Byla zrušena cenzura. Otevírala se nová témata: padesátá léta, svoboda náboženského vyznání atd. Společnost se začala aktivizovat a mohutně debatovat o problémech. Široké spektrum různých požadavků překvapilo i samotné komunisty v čele strany. Charakteristická je široká výměna na postech krajské a státní úrovně. Do čela parlamentu byl zvolen J. Smrkovský a Novotného v úřadu prezidenta vystřídal po Šejnově aféře Ludvík Svoboda.

Důležité přeměny politického a společenského života byly zakořeněné v Akčním programu schváleném 5. dubna 1968. Obsahovaly změnu v politickém rozložení sil, kdy „strana měla vést, ale vládnout měla vláda“.⁴⁷ Parlament se stal zákonodárným orgánem, jakým bývá v parlamentních demokraciích. Dále došlo k demokratizaci života a povolení stran v rámci Národní fronty. Dalšími programovými body byla federalizace státu a ekonomická reforma.

⁴² KAPLAN, Karel. Československo v letech 1967 – 1969. Praha. SPN 1993. s. 9.

⁴³ tamtéž. 13.

⁴⁴ DURMAN, Karel. s. 76.

⁴⁵ tamtéž. 78.

⁴⁶ KAPLAN, Karel. Československo v letech 1967 – 1969. s. 14.

⁴⁷ Parafráze na Dubčkův citát.

V občanské společnosti se věci pohybovaly podobným směrem. Vznikly odbory a rozpadl se jednotný Československý svaz mládeže, který měl již dříve problémy. Začalo fungovat mnoho dalších organizací dětí a mládeže, například Junák.⁴⁸

S postupujícími změnami došlo na přelomu dubna a května k první krizi v této rozsáhle koncipované přeměně. Zejména představitelé komunistické strany se začali rozdělovat mezi ty, kteří již stáli proti dalším reformám a ty, kteří chtěli v reformách pokračovat. Další krajní proud rovnou zpochybňoval vedoucí úlohu KSČ. Společnost byla nakloněna cestě, kterou vytyčila reformní frakce KSČ, avšak již menší část věřila, že se cílů podaří dosáhnout. Kromě tlaku vnitřního, se ozýval i tlak z Moskvy.⁴⁹ Po květnové návštěvě Moskvy, kdy bylo československé vedení podrobeno kritice, začala část vedení hledat nepřitele – aktivizující se „pravicové kontrarevoluční síly“. Rostl rozpor v tom, jak velké je nebezpečí oněch pravicových sil. Oproti závěrům schůzky v Moskvě vedení KSČ nepodniklo kroky, které by vydaly signál o postupu proti kontrarevoluci.

V červnu se proměnil obsah tisku. Z témat minulosti se začalo psát hlavně o současnosti a budoucnosti. Zatím stála změna vztahu mezi stranou a novináři. Představitelé strany totiž volali po kontrole nad tiskem. V této atmosféře vyšel článek Ludvíka Vaculíka 2000 slov, který prohluboval dosavadní reformní kurz. Po debatách předsednictva KSČ byl shledán škodlivým pro další demokratický vývoj. Odlišný ohlas mělo svolání na Slovensku a také ve společnosti. Komunistická strana Slovenska (KSS) dokument odmítla úplně, naopak česká společnost navzdory očekávání KSČ přijala dokument kladně.⁵⁰

Ač nám vzhledem k obsahu časopisů jde o události, jež mohly mít a měly přímý vliv na jejich obsah, musíme zmínit i zahraničně politickou konstelaci, která nakonec vedla k invazi vojsk Varšavské smlouvy. Nejdříve již v březnu v Drážďanech odsoudilo pět zemí, které později vedly invazi, dění v Československu. Jen Kadár se Dubčeka zastával. Druhá podobná schůzka proběhla na začátku července ve Varšavě. Měla se konat i s československou účastí, ale delegace z Prahy nepřijela. Nechtěla opakovat drážďanskou potupu, i když právě schůzka ve Varšavě mohla leccos vyřešit. Její závěry zůstaly rozpačité: Pokusit se domluvit s KSČ, a pokud tyto rozhovory selžou, obrátit se na dvojici konzervativců Biľak – Indra.⁵¹

⁴⁸ KAPLAN, Karel. Československo v letech 1967 – 1969. Praha. SPN 1993. s. 21., 1968. 30. březen – Tisková zpráva obnovy činnosti organizace Junák.

⁴⁹ tamtéž. 33.

⁵⁰ tamtéž. 46.

⁵¹ DURMAN, Karel. s. 95.

Přes červenec a srpen přetrvávala v mezinárodních vztazích napjatá nálada. Až v polovině července předsednictvo ÚV KSČ zveřejnilo zahraničněpolitické okolnosti československé reformy. Společnost si uvědomila reálnou možnost intervence cizích států. To brala jako porušení suverenity státu. Lidé se začali více ztotožňovat s názorem strany. Nárok na vlastní „československou“ cestu a vysvětlení, že se zde neděje žádná kontrarevoluce, našlo širokou podporu. Ztělesněním této politiky byl A. Dubček.

V atmosféře otálení ve stahování sovětských vojsk ze cvičení Varšavské smlouvy s názvem Šumava, které probíhalo na československém území, se uspořádala bilaterální schůzka v Čierné nad Tisou. Československou pozici oslabovala nejednotnost – kromě zastánců hlavního reformního proudu (Dubček, Smrkovský, Špaček, Černík) se schůzky účastnili i Kolder, Biľak a Švestka, představitelé konzervativního křídla. Sovětské zástupce vyjádřili znepokojení nad situací v Československu a pasivitou KSČ. Po rozhovorech mezi čtyřma očima, které vedl Dubček s Brežněvem, se mnoho nevyjasnilo. Československé vedení nereflektovalo zájmy Moskvy a myslelo si, že zabránilo nejhoršímu. Ač si bylo reálně vědomé možných dopadů, nikterak se nesnažilo Moskvu přesvědčit o tom, že se směřování Československa změnilo.

Přílišný optimismus v interpretaci schůzky v Čierné nad Tisou vylil i do společnosti mnoho entusiasmů. Sounáležitost s republikou vyjadřovala např. akce Fond republiky, na druhou stranu Brežněv byl československým vývojem znepokojen. Dubček zjevně ani po rozhovoru s Kádárem, ani po dopisu od Brežněva nepochopil závažnost situace. Dění vygradovalo v noci z 20. na 21. 8. 1968 invazí vojsk pěti států Varšavské smlouvy.

Sovětům se nepodařilo ustavit „rolnicko-dělnickou“ vládu a celá politická scéna se velmi roztříštila. Reformisté byli uneseni do Moskvy, v Praze se konal vysočanský sjezd KSČ, který invazi odsoudil a skupina konzervativců stojící za „zvacím dopisem“ jela jednat do Moskvy. Konzervativce s sebou do Moskvy vzal Ludvík Svoboda, který chtěl zejména osvobodit reformisty.⁵² Konstelace, kterou Moskva požadovala, byla jasná. Diskreditovat Dubčeka a vyzdvihovat Svobodu.⁵³

Konkrétní změny stanovoval Moskevský protokol, který nakazoval výměnu některých funkcionářů, zákaz určitých organizací, kontrolu tisku, upevnění orgánů bezpečnostních složek a neplatnost vysočanského sjezdu, na druhou stranu sovětská strana deklarovala nevměšování se do vnitřních záležitostí Československa.

⁵² DOSKOČIL, Zdeněk. Duben 1969. Doplněk, Brno. 2006. s. 27.

⁵³ DURMAN, Karel. s. 119.

První přijetí představitelů polednové politiky bylo rozporuplné. Od pocitu zrady a beznaděje až po optimismus, že se dá ve vývoji po jistých změnách pokračovat. Tak i navrátilší se vedení situaci interpretovalo. Velkou změnou ale byla přítomnost zahraničních vojsk a fakt, že každý politický krok se musel konzultovat se sovětským vedením.⁵⁴

Od září začala fungovat cenzura a rušily se vlivné časopisy. Představitelé kulturního života vyjadřovali velké rozčarování z takového vývoje.⁵⁵ Bylo jasné, že se čeká jen na vhodnou příležitost, kdy bude možné Dubčka odstranit. Dalším hřebíčkem do rakve byla v říjnu, velkou většinou v Národním shromáždění, schválená smlouva o pobytu vojsk. Tento moment byl i v očích veřejnosti více zlomový, než Moskevský protokol. Protisovětské protesty se konaly u příležitosti oslav 50. výročí republiky 28. října 1968.⁵⁶ I když Moskva stále nebyla spokojená a křídlo protireformních komunistů v KSČ rostlo, Dubček se stále snažil prosazovat svoje. Zmírňoval ve svých projevech požadavky Moskvy na cenzuru hromadných sdělovacích prostředků a nereflektoval požadované personální změny.⁵⁷

Z postupující letargie vytrhl zemi čin Jana Palacha, který se 16. ledna 1969 upálil na Václavském náměstí v Praze. Na stranické úrovni pokračovaly některé z procesů započatých v lednu 1968. Mezi ně patřila postupující rehabilitace obětí procesů padesátých let, pokračování činnosti některých občanských organizací a spuštění části ekonomické reformy od začátku roku 1969. Únor a březen byly klidnějšími měsíci. Ač byla hned v září 1968 zavedena cenzura, určitou kritičnost si periodika a hlavně denní tisk udržovaly. Mezi prezentované názory patřila solidarita s Palachovým činem, apel proti apatii.⁵⁸

Záminkou pro konečné odvolání Dubčka se stala hokejové aféra. Po vítězství československých hokejistů nad Sověty ve dnech 21. a 28. března se z veselí stala protisovětská manifestace, která vyvrcholila rozbitím výlohy kanceláře Aeroflotu na Václavském náměstí. Celá akce byla připravenou provokací.⁵⁹

V dubnu podal Alexandr Dubček rezignaci a prvním tajemníkem byl zvolen Gustáv Husák. V předsednictvu ÚV KSČ zůstal z reformního proudu jen Dubček. Změnila se situace i v tisku, který od dubna 1969 projevoval souhlas se současnou situací.⁶⁰ Prvomájového

⁵⁴ KAPLAN, Karel. Československo v letech 1967 – 1969. Praha. SPN 1993. s. 72.

⁵⁵ Pražské jaro 1968: Literatura – film – media. Literární akademie, Praha. 2009

⁵⁶ DOSKOČIL, Zdeněk. Duben 1969. s. 34.

⁵⁷ KAPLAN, Karel. Československo v letech 1967 – 1969. Praha. SPN 1993. s. 77.

⁵⁸ DOSKOČIL, Zdeněk. Duben 1969. s. 51.

⁵⁹ tamtéž. 98.

⁶⁰ tamtéž. 142.

oficiálního průvodu se zúčastnilo 40 000 lidí, neoficiálních akcí jen několik stovek a ty ještě byli rozeznáni policií.⁶¹

Husák byl vybrán Moskvou a Svoboda měl jeho zvolení legitimizovat. Husáka jako kandidáta nakonec ocenili i umírnění reformisté. Obraz Husáka tisk zpodobňoval jako charakterního reformistu, stejně tak armády Varšavské smlouvy v tisku vystupovaly tak, že to „s Československem myslí dobře“.⁶² Nejmarkantnější se tyto změny objevily v denním tisku, časopisy zůstávaly svobodnější. Celkově byla novinářská obec již od května 1969 vystavena systematickému nátlaku, který měl za cíl přimět novináře k souhlasu s novou politikou strany.⁶³

Jasným signálem, že poměry budou „normalizovány“ bylo roční výročí invaze vojsk. Ve velkých městech se konaly rozsáhlé protesty proti dosavadnímu vývoji. Závažnost situace dokazuje i několik mrtvých z řad demonstrantů. Represivní zákonné opatření vešlo v platnost 22. srpna 1969. Znamenalo pro účastníky protestů hrozbu pokut, vězení, vyhození z práce nebo školy. Pod toto opatření se podepsal paradoxně i Dubček, jehož jméno bylo na demonstracích provoláváno.⁶⁴ Po srpnu 1969 události nabraly docela jiný směr, než jaký měly v první polovině roku 1968. Na zářijovém zasedání ÚV KSČ začala cesta k prosinci 1970 a dokumentu „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“. Zvedla se mohutná vlna emigrace a také nucených odchodů z komunistické strany.

Společnost se dostávala do nové situace. Establishment se snažil plnit nepsanou společenskou smlouvu, která obsahovala nevměšování se společností do věcí politických a na oplátku strana slibovala zejména materiální růst a jistou osobní svobodu, pokud nebude zasahovat do věcí politických. Tento konsenzus ve své strnulosti vydržel dalších 20 let.

⁶¹ WILLIAMS, K. The Prague Spring and its Aftermath. s. 249.

⁶² DOSKOČIL, Zdeněk. Duben 1969. s. 242.

⁶³ tamtéž. 295.

⁶⁴ tamtéž. 339.

4. METODIKA

Vzhledem ke specifičnosti tématu je nutné zvolit správné metody bádání. Aby byly pro čtenáře lehce rozlišitelné, zařadil jsem do práce tuto kapitolu, kde vyličím, s jakou optikou se k pramenným materiálům přistupovalo. Výjimečnost tkví v několika oblastech. Zprvce nám jde o zkoumání paralel mezi „velkými“ dějinami, tedy zejména politickými a „malými“ dějinami, jak je zobrazovaly časopisy. Ale i sociální a hospodářská situace se odrážela v těchto „malých“ dějinách, zde myšleno dějinách, které jsou interpretovány prameny, které zkoumáme, tj. v časopisech pro mládež, ale také dějinách, které byly důležitými okolnostmi vzniku časopisů. Tím je myšleno historické dění v organizacích pro děti.

Musíme si tedy všimnout tohoto odrazu a jeho ztvárnění. Ptát se, jaká je jeho interpretace. Zde se dotýkáme dalšího specifika, tím je, že časopisy byly určeny dětem a mládeži. To vyžaduje zvláštní přístup zohledňující perspektivu dětského čtenáře.

Dalším hlediskem je i ideový svět doby. Oficiální marxisticko-leninská ideologie a její odraz v časopisech je dalším pohledem na věc. Zvláště, přihlédneme-li k tomu, že se ve sledovaném období politická realita měnila a období určitě není typickým vzorkem komunistické epochy řízené ideou marxismu-leninismu. Pokusíme se proto využít i tento diskurz reflektující určitou „historicko-ideovou“ danost komunistického režimu k analýze obsahu časopisů.

Podstatná je perspektiva sémantická. Význam jednotlivých slov a celých delších útvarů musíme kontextualizovat v rámci výše zmíněných přístupů k bádání. Důležité je proniknout do specifického světa dětských časopisů a kriticky zhodnotit, jak byly věci dětem předkládány. Jaký pro ně měly konkrétní články význam?

Posledním hlediskem, kterým se budeme zabývat, je kulturně – propagandistické. Znovu bude využívat kontext i ostatních pohledů na věc, ale v této části se pokusíme rozkrýt účel příspěvků v časopisech. Tedy nejen primární působení na děti, ale širší souvislosti, které jsou schované za těmi zjevnými. Proč byly voleny tyto konkrétní témata a jak zapadaly do historického kontextu, jaký měly cíl?

Po stručném úvodu do použitých metod, si je představíme blíže, aby bylo jasné, z jakých tezí a pozic samotné bádání vychází.

Stručně bychom tak metody mohli pojmenovat takto:

1. Komparace s „velkými“ dějinami
2. Kritická analýza reflektující specifika dětské literatury
3. Dětské časopisy v rámci marxismu-leninismu a jejich proměny
4. Sémantická analýza
5. Kulturně – propagandistická analýza

4.1. Komparace s „velkými“ dějinami

Toto hledisko je rámcem celého výzkumu. Bude mít chronologickou perspektivu a cílem bude srovnávat, jak bylo historické dění v časopisech reflektováno. Stejně jako v politických a sociálních dějinách sledovaného období můžeme najít jisté milníky, které znamenaly změnu směru dějin, pokusíme se podobné hraniční body vypořádat i v samotných časopisech. Ambicí je udělat periodizaci, která by byla charakterizována pomocí společných znaků v časopisech. Pro hranice intervalů by mohly posloužit ony zásadní situace, které změnily směřování vývoje.

Budeme zjišťovat, jaké události se v časopisech hojně vyskytovaly a jaké zas byly potlačeny. Zajímat nás bude i čas, ve kterém na dění přišla odezva v časopise. Také interpretace a množství prostoru věnované příspěvku o události neunikne naší pozornosti.

Tento pohled je ale nejdůležitější, jak již bylo řečeno, pro konceptualizaci. Bude dodržena chronologická struktura a od ní se bude odvíjet řada dílčích epizod, ve kterých podrobíme prameny dalším metodám výzkumu.

4.2. Kritická analýza reflektující specifika dětské literatury

Při studiu dětské literatury si musíme uvědomit její specifickou. Zvláštnost bádání spočívá v tom, že dílo není primárně určeno dospělým. Skuteční adresáti jsou děti.⁶⁵ Dalším důležitým uvědoměním je formulace cílů, kterým má tento typ literatury sloužit. Pro děti má jistě formativní charakter. To znamená, že plní funkci vzdělávací a výchovnou.⁶⁶

V kritických studiích o dětské literatuře je mnoho úvah o tom, jak by měla vlastně vypadat. Ve větší míře je zastoupen názor, že v rámci esteticko-výchovné koncepce by měly být cíle této literatury, jež má být dosaženo, předkládány konkrétně a hravou formou. Esteticko-

⁶⁵ ŠMAHELOVÁ, Hana. Počátky kritického myšlení o dětské literatuře. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. 1999. s. XII.

⁶⁶ tamtéž.

výchovná koncepce v sobě obsahuje zpodobnění výchovného obsahu (ideje dobra, pravdy, lásky) v estetické formě. To má podobu nezpochybnitelného postulátu. Avšak je potřeba vzít v potaz, že dítě je více než racionální bytostí, bytostí smyslovou. K tomu všemu zaznívají i polemické názory těch, kteří nechtějí rozlišovat mezi světem literatury pro děti a té pro dospělé. To by znamenalo, že by specifický náhled nebyl nutný.⁶⁷

Pro naše potřeby z toho vyplývá, že si musíme být vědomi různých přístupů k dětské literatuře. Můžeme se dívat jakým jazykem a s jakou složitostí je to či ono sdělení psáno. Můžeme rozebírat, zdali to bylo pro děti záměrně atraktivní a snadno k pochopení, nebo tomu bylo jinak. Vodítkem pro toto hodnocení může být i formální úprava článku – jeho vizuální přitažlivost pro malé čtenáře. Neměli bychom zapomínat ani na hledisko konceptu esteticko-výchovné funkce literatury. Co bylo v kontextu reálných historických okolností a oficiální ideologie dětem předkládáno jako formativní, tj. výchovné? Jakými prostředky, estetikou to bylo ztvárněné? Tyto otázky se nám otevírají po použití této metody bádání.

4.3. Dětské časopisy v rámci marxismu-leninismu a jejich proměny

Cílem této kapitoly bude formulovat teze, které charakterizují ideologii marxismu-leninismu, jako koncept, který se má v komunistických zemích převést do praxe. Budeme sledovat, jak moc se k těmto tezím články blížily. Je to důležité z hlediska bouřlivého vývoje, který s sebou přinášel i změnu ideologického náhledu na směřování Československa.

Je to tedy nástroj, který nám poskytne další obraz o odrazu politického vývoje v časopisech pomocí oficiální ideologie státu. Budeme jen poměřovat, jak daleko kdy tento obraz stál od proklamovaných idejí marxismu-leninismu.

Zmiňovaná ideologie se vyznačuje svou tendencí neustále expandovat, také je k sobě naprosto nekritická a sebe sama bere jako absolutní pravdu. Tato ideologie se realizuje skrze užší a vedoucí článek celého smýšlení a tou je komunistická strana.⁶⁸ Na ní tedy i platí vyjmenované postuláty.

Dále je tato ideologie spjatá se specifickým pojetím humanismu. Člověk je brán jako tvor, jehož hodnota daleko převyšuje hodnotu ostatního živého, avšak musí v něm převážet dobro a lidskost. Ty jsou formulovány pomocí rozumu a svobody. Marxisticko-leninská ideologie v sobě ukrývá vyhrcozenou bipolaritu dobra a zla. Manichejský princip tak snadno se

⁶⁷ ŠMAHELOVÁ, Hana. Počátky kritického myšlení o dětské literatuře s. XXXVIII.

⁶⁸ BOCHENSKI, Jozef Maria. Marxismus-leninismus. Brno, Velehrad. 1994. s. 21.

specifického humanismu může lidi vyloučit. Nicméně pokud člověk má usilovat o „dobro a lidskost“ v rámci marxismu-leninismu má před sebou velkou překážku. Je jím soukromé vlastnictví. To je ztělesněné zlo. Od tohoto bodu se pak odehrává ideologie i v realitě. Kolektivní princip proletariátu ztělesňující dobro bojuje proti zlu soukromého vlastnictví. Proletariát tedy zastává mesianistickou úlohu, nicméně podle Lenina je hloupý a musí ho řídit strana. Vše dobré v této ideologii tedy znamená vše podřídít vítězství strany.⁶⁹ A z dějinné perspektivy vítězství socialistické fáze dějin.

Jako ideologie, která má tendenci zasahovat do všech oblastí života, jí v průběhu doby prověřilo několik nově vzniklých fenoménů. Víra v marxismus-leninismus u stranických orgánů má v průběhu dob strukturu slupky. Uvnitř je dogmatické a neměnné jádro, které je ale obepnuto řadou otázek. Mezi ně patřily i ty tazající se na legitimnost nových věd a nových postupů, které se objevovaly. Monopol strany na určování, co je správné a pravdivé a co ne, byl tedy absolutní.⁷⁰

Dalšími body, které se i často využívají k jasnému popisu, co je dobré a co ne, je učení o nadhodnotě a třídách. Strukturální pohled na společenskou realitu a boj zúčastněných tříd, které jsou ve vzájemném antagonickém vztahu, ve jménu dobra, ve jménu vítězství komunistické strany je také plodem učení o nadhodnotě, která je proletariátu jako třídě nezaslouženě odpírána. Je tedy důležité zmínit, co je tu již implicitně řečeno – jde jen o třídy a jejich boj ve jménu ideologie. Marxismus-leninismus nemá zájem o jednotlivce.⁷¹

Na závěr této kapitoly ještě zmíníme několik lákavých aspektů komunismu, abychom je mohli v časopisech rozkrývat. Pokud hlásají komunisté mír, je to mír v budoucnu, až bude ustanovena socialistická společnost. Do té doby bude probíhat boj mezi třídami. Mezi další příklady lákadel patří jeho mesianistický charakter slibující kromě zmíněného míru i absolutní nárok a lék téměř na všechno: Na humanitu, víru, vědeckost. Proto mohly tyto myšlenky přilákat křesťany stejně jako intelektuály.

Naším úkolem bude tyto myšlenky oficiální ideologie použít při bádání v pramenech a aplikovat je na nich. Jak jsou obsažené v časopisech? Které z nich se objevují, a které v časopisech tolik nerezonují? To budou naše otázky kladené pramenům.

⁶⁹ BOCHENSKI, Jozef Maria. Marxismus-leninismus. s. 26 – 28.

⁷⁰ tamtéž. 49.

⁷¹ tamtéž. 120.

4.4. Sémantická analýza

Sémantická analýza v našem výzkumu bude znamenat hlavně hledání smyslu slov, zdali odpovídají napsanému, anebo mají nějaký vnitřně daný řád. Inspirací pro bádání nám bude esej Petra Fidelity *Řeč komunistické moci*. Často se zde budeme dotýkat jiných metod. K analýze slov využijeme i ideologický rozbor a rozbor kulturně – propagandistický. Naše otázky budou směřovány na významy slov a větších textových celků, na jejich proměny a na to, jakou informaci nesou.

4.5. Kulturně – propagandistická analýza

Tato část přístupu se bude nejvíce překrývat s tím, který je vyložen v předchozí kapitole. Zde nás ale nebude tolik zajímat význam slov o sobě, nebo těch, které jsou spjaté s ideologií. Naší snahou bude rozkrýt povahu a smysl příspěvků v časopisech v rámci historického vývoje. Ne však jen pouhým porovnáním článku a události, o které je v článku pojednáno, ale pokusit se rozkrýt ty klíčové pasáže a také pojmenovat techniky a styl tvorby, který se v periodikách objevuje.

Určitým způsobem půjde o syntézu první a čtvrté metody, kdy pouhá skutečnost bude povýšena tím, že nalezneme i její význam a nezůstane tak jen u popisu. Za hlavní inspirační zdroje nám poslouží *Šťastný věk* Vladimíra Macury a pro explanační rámec v oblasti propagandy, zejména jejího pojmosloví, použijeme příručku *Propaganda Techniques* od Henryho T. Conservy.

5. ROZBOR ČASOPISŮ

5.1. Od ledna do srpna 1968

Časopisy v lednu 1968 žily svým normálním ještě „předlednovým“ životem. Zatím byl i ve společnosti klid. Tradičně se mnoho článků odkazovalo na Sovětský svaz, a tak formovaly dětem vidění světa.⁷² Sovětská ideová optika spolu s humanismem marxismu-leninismu posloužily k zachycení války ve Vietnamu, kde se i symbolickou fotografií dávalo najevo pokoření amerických sil. Na fotce se využilo kontrastu, kdy malá Vietnamka vede velkého amerického vojáka. Ve vnímání dětí to poté tvořilo jasný mentální rámec, že to zlé bylo pokořeno. Kritika totiž postupuje hlouběji a napadá to „zlé“ pro socialismus, tj. peníze ztělesňující soukromé vlastnictví. Škodolibě bylo líčeno, jak tyto peníze Američané ve válce ztráceli.⁷³ Podobný, ale více abstraktní příspěvek je v Pionýru ještě jeden. V „*Králi ze Sedangu*“ jde o to, že ziskuchtivý obchodník naletěl podvodníkovi: „*A pak to prasklo! Pan Jones počal s velikou reklamou nabízet zakoupení novinky známek...ale filatelisté se mu vysmáli!... žádné Království Sedang totiž neexistuje.*“⁷⁴ Příběh vyzněl v neprospěch podvedeného. Pokud se na věc podíváme skrze dětskou optiku reflektující zejména konkrétní jevy, tento efekt se ještě znásobí.

Vzhledem k tomu, že časopis byl určen dětem, atraktivním tématem bylo objevování vesmíru, to se neslo celým sledovaným obdobím. Tentokrát se Gagarin objevil v básni od čtenářky jako vzor dětí.⁷⁵

Asi nás hned na začátku nenechá nic na pochybách, že Pionýr byl ideologičtějším časopisem. Hned v čísle sedm si na rozdíl od ostatních připomínáme úmrtí Klementa Gottwalda a „význačné události“ v jeho životě.⁷⁶ A to v době, kdy je na spadnutí zrušení cenzury a počátek rozkrývání a pojmenovávání zločinů padesátých let. Totožné číslo mluví i o Americké okupaci Koreje.⁷⁷ Pro srovnání ve stejné době v ABC, jak již podtitul „mladých techniků a přírodovědců“ napovídá, se zabývali životním prostředím, relativně novým společenským tématem. V mluvě časopisů můžeme najít i paralelu – Gagarin jako vzor. Po básni v Pionýru nyní čteme o „gagarinských posádkách“, týmech dětí.⁷⁸

⁷² ABC mladých techniků a přírodovědců. Praha: Mladá fronta, roč. 12, č. 9, s. 5, 12, 13. Tematicky se jedná o tři rozmanité příspěvky: „Ušijte si Bud'onku“, „Park plný fontán“ (Petrodvorec u Leningradu), „sovětský film“ (doporučován film Město mistrů). Sovětská kultura tedy proniká několikerými způsoby.

⁷³ Pionýr. Praha: Mladá fronta, roč. 15, č. 5, s. 4.

⁷⁴ tamtéž. 8.

⁷⁵ tamtéž. 2.

⁷⁶ Pionýr. Roč. 15, č. 7, s. 12.

⁷⁷ tamtéž. 13.

⁷⁸ ABC mladých techniků a přírodovědců. Roč. 12, č. 10, s. 9.

V cestopisu ze Sinajského poloostrova autor používal pozoruhodný termín „arabskožidovská“ válka. Jeho ideologické zabarvení je jasné. I když dále pracoval se slovem Izraelci, zde bylo do protikladu postaveno arabské a židovské. To odkazuje na negativní obraz židovského, který mu komunistická ideologie v padesátých letech vtiskla. Pomocí tohoto jasného rozlišení na protiklad arabské versus židovské, bylo pro děti snadnější si udělat představu.⁷⁹ V dalším čísle ABC se znovu mluvilo o Izraeli, tentokrát o Mrtvém moři. Míží nám ideologická rovina. Je zřejmé, že nebylo potřeba za každou cenu napadat Izrael. Naopak jsou vylíčeny vyspělé způsoby těžby solí z vody. Je nutné si znovu uvědomit, že šlo o ABC, tedy časopis, který se o vědu a techniku primárně zajímal. Na vlnu techniky, kterou ale můžeme interpretovat v rámci hospodářského vývoje, naskočil i další příspěvek ABC pojednávající o tramvajích. Obchod s nimi probíhal s městy a státy figurující v RVHP. To hraje roli ve vytváření mentálního horizontu čtenářů časopisů.⁸⁰

Na konci čísla bylo uvedeno oblíbené téma vesmír, tentokrát v podobě popisu americké rakety. Je vidět, že v některých případech se ideologický náboj nevyužíval, jindy zase ano.

V březnu docházelo k počátku procesu „obrody“ v dětských organizacích. Na konci března se oficiálně obnovil Junák.⁸¹ Na začátku stejného měsíce započala reorganizace Pionýra.⁸² Jednalo se o změny v duchu Ledna. Zejména o zkvalitnění podmínek pro práci s mládeží a větší nezávislost na Československém svazu mládeže.⁸³ O nové atmosféře ve společnosti odrážející se i v časopisech svědčí i sloupek šéfredaktora ABC, V. Tomana, který píše o Junáku takto: *obnovující se organizace JUNÁK, která byla v minulosti nevhodně zrušena*.⁸⁴ Z ideologického hlediska bychom mohli říct, že se překročilo nezpochybnitelné – dřívější stranické kroky byly špatné, pokud se jednalo o zrušení *nevhodné*. Dogmatické jádro ideologie se tedy zcela zjevně otřásalo.

Odezva v časopisech na sebe nenechala dlouho čekat, v článku „Modré šípy“ o jednom oddíle sdruženým pod ABC i Pionýrem se popisovaly, jakoby mimochodem, trable s přibývajícím počtem oddílů Pionýra.⁸⁵ Ve stejném článku se rozvíjí i další témata dříve neotvíraná – obsah časopisu Mladý hlasatel, Foglarových knížek. Pro další interpretaci obsahů časopisů je nutné trochu předběhnout. Poté, co se společenský život více rozbujel,

⁷⁹ ABC: mladých techniků a přírodovědců. Praha: Mladá fronta, 1968, roč. 12, č. 11, s. 10.

⁸⁰ ABC: mladých techniků a přírodovědců. Praha: Mladá fronta, 1968, roč. 12, č. 12., s. 10 - 11. Konkrétně se mluví o NDR a SSSR. Ideologicky i hospodářsky nejdůležitější země.

⁸¹ ŠANTORA, Roman a kol. Skautské století. Praha, Tiskové a distribuční centrum Junáka, 2012. S. 178.

⁸² 1968. 8. březen, Praha. – Ústřední pionýrská rada ústřednímu výboru KSČ.

⁸³ Dopis ústřední pionýrské rady ústřednímu výboru KSČ. Otisknut 8. března 1968 v Mladé frontě.

⁸⁴ ABC: mladých techniků a přírodovědců. Praha: Mladá fronta, 1968, roč. 12, č. 15, s. 18.

⁸⁵ ABC: mladých techniků a přírodovědců. Praha: Mladá fronta, 1968, roč. 12, č. 11. s. 7.

nacházely se i v oblasti aktivit pro děti třetí plochy. Spory mezi Pionýrem a Junákem byly překlenuty dohodou z 27. dubna. Obě organizace zažívaly obrovský rozkvět.⁸⁶

Opravdu se dá říci, že s březnem se obsah časopisů proměnil. Již dříve, v rámci ekonomické reformy, se žádané kontakty se zeměmi západní Evropy objevily i na stránkách ABC, které referovalo o spolupráci mezi Renaultem a Avii.⁸⁷

Začátek května se nesl ve znamení nově zvoleného prezidenta Ludvíka Svobody. Mohli bychom ho vedle Gagarina zařadit k osobnostem, které byly zneužívány. Teď nemysleme na propagandu konzervativní linie v KSČ, anebo pozdější linii husákovskou, Svoboda byl využit jako formativní autorita. Ta byla tvořená autoritou prezidenta a aurou vojáka, který přispěl k osvobození republiky. Načasování bylo skvělé – nejen, že byl Svoboda zvolen prezidentem, ale ještě se oslavoval konec války. Od začátku roku 1968 je prvním představitelem vrcholné československé politiky, o kterém se v časopisech mluvilo konkrétně.⁸⁸

I další příspěvky jsou personalizované. Po uvolnění cenzury je možné psát i o Čechách bojujících zadruhé světové války na západní frontě. Paradoxně v Pionýru, po změně vedení organizace, vychází článek o anabázi Stanislava Fejřara za války a ve službách Britského letectva, naopak v ABC se krátce glosovala smrt Jurije Gagarina. Vypadá to, jako by se role otočily a Pionýr velmi rychle nabral jiný směr, než který měl před uvolněním cenzury, za to ABC si udržovalo podobnou linii.

Obrázek 1: Ludvík Svoboda v Pionýru. Květen 1968. Foto autor.

⁸⁶ Československé jaro 1968: naděje, sny, realita, 2008, 92 s. ISBN 978-80-7036-243-3. S. 77-8.

⁸⁷ ABC: mladých techniků a přírodovědců. Praha: Mladá fronta, 1968, roč. 12, č. 13, s. 3.

⁸⁸ Pionýr. Roč. 15, č. 9, s. 2. a ABC. Roč. 12, č. 16, s. 4. Povšimněme si, že oba příspěvky jsou řazeny na začátek čísla.

Charakteristické pro všechny časopisy byly zmínky o důležitých výročích, proto se periodicky vracely obdobné motivy. V květnu 1968 se nejvíce skloňovaným výročím stal konec války. V Sedmičce se psalo o pražském povstání a příchodu Rudé armády. Ač se cenzura uvolňovala, přesto není sdělení kompletní. O zásluhách Američanů a Vlasovců se mlčelo.⁸⁹ V ostatních časopisech toto výročí promlouvalo skrze Ludvíka Svobodu.

Dále se množily příspěvky, které svým nadpisem vysílaly signál, že přišla kvalitativní změna: „Známky, o kterých se dlouho nemluvílo“ a „Zasloužili se o vznik samostatné republiky. Lidé, o kterých se nepsalo“.⁹⁰ Články

v Sedmičce i Pionýru hovořily o věcech z první republiky. Proti ní se nevymezovaly, ale naopak jí braly jako integrální součást českých dějin. V prvním případě se v Sedmičce psalo o skautské poště a v Pionýru o Tomáši Garrigueovi Masarykovi, Edvardu Benešovi a Milanu Rastislavu Štefánikovi. Znovu tu vidíme tendenci personifikovat, historii nám nyní netvoří třídy, které jsou v marxismu-leninismu hlavními dějinnými hybateli, ale konkrétní lidé.

Ač osvobození republiky po druhé světové válce zůstávalo monopolem sovětské armády, domácího odboje a českých vojáků jdoucích se Sověty, dále se rozkrývaly zásluhy našich letců v Royal Air Force (RAF). V tomto nastoleném kurzu je napsán článek o Jaroslavovi Dobrovolném z 312. skvadrony RAF.⁹¹

Pluralita v procesu Pražského jara jednoznačně vystupovala na povrch i skrze časopisy, již zmíněná dohoda mezi Pionýrem a Junákem byla glosována v Pionýru. Zpráva nesla důležitou informaci, totiž, že obě organizace jsou rovnocenné a stejně časopisem doporučované.⁹²

Obrázek 2: Smrt Jurije Gagarina v ABC. Duben 1968. Foto autor.

⁸⁹ Sedmička. Roč. 1, č. 1, s. 2.

⁹⁰ Sedmička. Roč. 1, č. 2, s. 6. a Pionýr. Roč. 15, č. 10, s. 2.

⁹¹ Sedmička. Roč. 1, č. 3, s. 4.

⁹² Pionýr. Roč. 15, č. 10, s. 34.

Válka je i nadále silným tématem. **Obrázek 3: Jaroslav Foglar v ABC. Červen 1968. Foto autor.**

Pokud tento fenomén vztáhneme ke specifickým literatury pro děti, můžeme jmenovat minimálně dva aspekty, proč se téma objevuje. Prvním je výchovný rozměr, hrdinství jednotlivých vojáků, kteří poslouží jako vzory hrdinství a lásky k vlasti. Příběhy jsou jasné, dobro a zlo je zřetelně definováno. Druhým aspektem je atraktivita tématu. Nejen vojenství jako takové spjaté s dobrodružstvím, ale i

určitý punc zapomnění, které si některé kapitoly českého vojenství nesly od konce války až po rok 1968. V červnu tempo podobných příspěvků neustává. V ABC se objevil příspěvek o tvrzi Hanička.⁹³ Článek „Na návštěvě u mrtvých hrdinů“ o vzpomínkách letce Františka Louckého, sloužícího za války u letectva v SSSR i ve Velké Británii u RAF.⁹⁴ Pokud bychom chtěli komparovat, jak je popisována anabáze sovětská a britská, těžko bychom hledali nějaký rozdíl, který by měl Británii oproti Sovětskému svazu devalvovat. Oba státy jsou postaveny naroven.

V předprázdninovém dění se čím dál častěji objevovaly příspěvky od Jaroslava Foglara, který byl žádaný čtenáři ve všech časopisech. Více vidět byl i Klub přátel Jaroslava Foglara fungující od roku 1966, v období léta 1968 však zažíval opravdový boom.⁹⁵ Článek, který měl zpopularizovat Jaroslava Foglara a vrátit ho do pozice čteného autora pro děti a mládež se objevil v ABC. Je charakteristický svou šíří, pojednává o ježku v kleci i táborových problémech. Sloužil pro etablování po odluce do prostředí literatury pro mládež. O tom, že měl být tmelícím činitelem pro celou mládež, svědčí i to, že slovo vedoucího nemá další přívlastek. Není ani pionýrský ani skautský. Vedoucí je charakterizován jako člověk, kterého by „jeho svěřenci měli ctít, vážit si ho a mít jej rádi“.⁹⁶ Pozoruhodná reflexe, která dokazuje zájem o Foglara, vyšla v prázdninovém čísle Pionýra. Časopis zde obhajoval primát v tom, že jako první otiskoval Foglarova díla a kriticky tak reagoval na článek časopisu Signál, jenž si přivlastňoval prvenství otištění Foglarových děl po nucené odluce. Pionýr však argumentoval, že již od roku 1965 otiskoval Hochy od Bobří řeky a že dokonce neuposlechl zákaz tohoto

⁹³ ABC: mladých techniků a přírodovědců. Praha: Mladá fronta, 1968, roč. 12, č. 20, s. 4.

⁹⁴ ABC: mladých techniků a přírodovědců. Praha: Mladá fronta, 1968, roč. 12, č. 20, s. 8.

⁹⁵ KNAPÍK Jiří, FRANC, Martin. Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948 – 1967. Praha, Academia, 2011. S. 421.

⁹⁶ ABC: mladých techniků a přírodovědců. Praha: Mladá fronta, 1968, roč. 12, č. 21, s. 8.

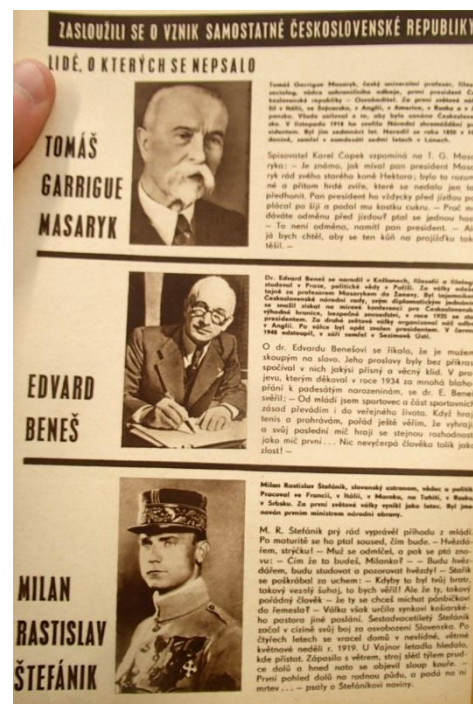
konání.⁹⁷ Není naším cílem zkoumat, jak v roce 1965 otiskoval nebo neotiskoval Pionýr Foglarovo dílo, ale spíše vyvodíme závěry pro námi sledované období: Po Foglarovi byl mezi čtenáři velký hlad a každý časopis ho chtěl mít na svých stránkách co nejvíce. Pionýr, ač na začátku roku 1968 obsahově docela jiný, nebyl výjimkou.

Léto v časopisech se dál neslo v obdobném duchu. Idea junáckých i pionýrských táborů byla obdobná, organizace spolu koexistovaly. Z časopisů dále promlouvaly články o lidech, kteří měli jít vzorem. Ať už současníci, nebo lidé po roku 1948 dosud opomíjení. Paradoxně znovu v Pionýru se připomínaly osobnosti zakládající formativní organizace, které se po roce 1948 rozpustily. Medailonky patřily Miroslavu Tyršovi a Antonínu Benjaminu Svojsíkovi.⁹⁸

Množily se i příspěvky reflektující populární kulturu na Západě. Sedmička tradičně svůj obsah zaměřovala na české zpěváky, o prázdninách však zevrubně referovala o Beatles, v ABC se psalo o Coca-Cole.

Závěrem lze říci, že období mezi lednem a srpnem 1968 má gradualistickou strukturu s jedním ostrým skokem. Po nikterak zajímavých číslech z ledna a února, kdy zvláště v Pionýru vidíme příspěvky v duchu státní ideologie marxismu-leninismu, se s novou situací otevírá nové pole i pro časopisy. Nejvýznačnějším okamžikem, který není explicitně zmíněn, je zrušení cenzury. Od března až do srpna postupovala periodika pro děti a mládež čím dál tím otevřeněji. Kopírovala tak dění ve společnosti. Je to symptomatické – i když politická reprezentace po celou dobu jednala s ostatními státy východního bloku a v prázdninových měsících již byla zcela evidentní hrozba invaze, ve společnosti tyto obavy nerezonovaly. V ní se obnovovala občanská společnost, různé spolky a také se rozkrývaly dříve cíleně zamlčované události, ve veřejném prostoru se objevovali se umlčovaní lidé.

Jediným okamžikem z „velkých dějin“, který rezonoval, bylo zvolení Ludvíka Svobody prezidentem, o ostatních politicích té doby nebo o Akčním programu nenajdeme zmínku. Citelná je snaha informovat o

Obrázek 4: "Lidé, o kterých se nepsalo". Pionýr, červen 1968. Foto autor.

⁹⁷ Pionýr. Roč. 15, č. 11, s. 10.

⁹⁸ Pionýr. Roč. 15, č. 11, s. 2.

minulosti, která je často personifikována – nemluví se mnoho o první republice, ale mluví se Masarykovi, Benešovi, Štefánikovi, podobně je tomu s občanskou společností a dosud zapomínanými hrdiny druhé světové války. Nemluví se o tolik o Sokolu, Skautu, nebo o letcích RAF, avšak najdeme zmínky o Tyršovi, Svojsíkovi, Fejfarovi. Tento fenomén můžeme interpretovat dvojím způsobem: Zaprvé je konkrétní pro děti lépe uchopitelné a zadruhé je to negace socialistického kolektivismu. Ač reformy KSČ neměly být protisocialistické, je jasné, že potlačování projevů proti státní ideologii, které do šedesátých let bylo realitou, vedlo po uvolnění k extrémně antagonistickým reakcím.

Posledním důležitým závěrem je znatelný entusiasmus spojený s obnovou občanské společnosti. Dialog mezi Junáky a Pionýry a Foglar jako patron nejen skautů, ale veškeré podobně smýšlející mládeže sdružující se v nějakých oddílech, je toho jasným důkazem.

5.2. Od srpna 1968 do Palacha

Zvláštností odrazu invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v dětských časopisech byla zjevná nepřipravenost redakcí. Zaprvé na situaci jako takovou a zadruhé na to, že invaze proběhla o prázdninách. V zářijových číslech nás pak překvapí relativně strohé reakce. Ty se sice jednoznačně vyjadřují proti invazi a ztrátě suverenity, ale nedá se říci, že by byly hlavním tématem čísla. Vysvětlením může být fakt, že zprávy o invazi a následná prohlášení mohla k dětem přijít jinými kanály. Mezi ně patřilo poselství Z. Vokrouhlického, předsedy ÚV ČSM, anebo zpráva Rady pracující mládeže. Umírněnější stanoviska proslovů byla dětskými organizacemi a časopisy využita v akci Služba vlasti.⁹⁹

Obrázek 5: Svoboda, Dubček, Smrkovský, Černík. Sedmička, září 1968. Foto autor.

Poprvé se výrazněji objevila podpora širší paletě politiků. Vyjadřovaný postoj pevně stál za Svobodou, Dubčekem, Smrkovským, Černíkem.¹⁰⁰ I ve společnosti se politici snažili navodit dojem, že kurz nastavený v lednu 1968 bude možné i po srpnu 1968 dále držet. Ač to byl klam i časopisy zatím produkovaly články podobné těm předsrpnovým. V obsahu se toho mnoho nezměnilo, například v Junáku vycházel komiks Rychlých šípů a o operaci Antropoid, ve Větrníku, nástupci Pionýra, vyšel článek o Beatles.

⁹⁹ 1968, srpen, Praha. – Předseda ÚV ČSM československé mládeži a 1968, srpen, Praha. -. Rada pracující mládeže mládeži ČSSR.

¹⁰⁰ Sedmička. Roč. 2, č. 1, s. 2.

Reakcí na invazi byla nejen mobilizace v rovině ideové, ale hlavně nacionální rozměr událostí. V Sedmičce vyšel článek o Ludvíkovi Svobodovi s názvem „*Náš prezident*“.¹⁰¹ Titulek měl sám o sobě mobilizační funkci, která navíc zcela samozřejmě integruje všechny ty, kteří si ho přečtou. Článek do prezidenta vkládal velké naděje. Karta byla vsazena na prezidenta a vojáka, je zajímavé, že Alexandr Dubček nebyl prezentován skoro vůbec. Musíme poznamenat, že stejnou sázku na Svobodu měla i Moskva. Vzhledem k dalším příspěvkům se ale domnívám, že časopisy nebyly „pátou kolonou“ moskevského vedení a že by prostřednictvím podpory Svobody, chtěly Dubčka vystřadit. Svobodova autorita převážila Dubčka, tvář Pražského jara. Za tímto obratem můžeme spíš najít poptávku společnosti. Na Dubčka začala pohlížet jako na slabého a nevýrazného muže moci.¹⁰² Nesmíme zapomínat ani na to, že pozice Dubčka a Svobody byly zcela jiné při moskevských jednáních. Pro děti bylo o to snazší přijímat informace od staršího vojáka a ještě tomu prezidenta. Tyto slova vyvolávala respekt sama o sobě. Zvyšovala jeho morální kredit a autoritu. Řeč komunistické strany by se tady tolik neosvědčila – slovní spojení „první tajemník ÚV KSČ“ není pro děti snadno pochopitelným termínem.

Jedním z vlasteneckých projevů po srpnu 1968 byla akce Služba vlasti. Objevila se v Skautu-Junáku a Sedmičce. Nabádala dětské oddíly Junáků, Pionýrů a dalších organizací k pomoci společnosti. Šlo většinou o drobné práce jako pomoc se sběrem odpadu, výpomoc při sklizni apod. Důležitý je moment semknutí a sounáležitosti, kdy i děti, byť jen drobnou prací, se mají podílet „Službou vlasti“ na národním zájmu, kterým je pokračování v linii nastavené před srpnem 1968.

Sounáležitost s vlastí a snaha o zachování kurzu v duchu Akčního programu se prolíná celým zářím a říjnem. V říjnu se nacionální cítění ještě znásobilo padesátým výročím od vzniku Československa. Opakovaně se objevila výzva Služba vlasti a její výsledky, nadále, například ve Skautu-Junáku, vidíme medailonky Masaryka a Beneše. Na začátku října vyšel v ABC článek s názvem „*Lípa svobody*“ odkazující na národní tradici,¹⁰³ jak v kontextu doby i na jeho personifikaci v Ludvíku Svobodovi. Lípa symbolizovala český stát, pro povědomí je uvedena i její role v historickém kontextu a aktualizována jako odznak generálů na uniformách. Prolnutá tak je celým vývojem a v článku měla vyjadřovat kontinuitu českého státu. Z rodinného pohledu je líčen Alexandr Dubček. Oproti autoritativnímu uniformovanému prezidentovi byl obraz Dubčka odlišný. Byl líčen z rodinné perspektivy, už

¹⁰¹ Sedmička. Roč. 2, č. 1, s. 3.

¹⁰² ŠABATA, Jaroslav. Úloha Alexandra Dubčka v moderních dějinách Československa. Masarykova dělnická akademie, Praha, 2002.

¹⁰³ ABC mladých techniků a přírodovědců. Roč. 13., č. 3, s. 5.

název „*U Dubčeků*“ tomu napovídá.¹⁰⁴ Stal se tak protipólem Svobody, jehož postavení a prezentace se ale do této doby hodila více, než obraz civilního, ale i slabého Dubčka. Nicméně nic nenasvědčovalo, že by se poměry ve vedení státu měly měnit. Vše působilo díky rodinné atmosféře až idylicky.

Vlastenectví se stalo manifestací proti okupaci. Neobjevovalo se jen v symbolech a znacích, o kterých je referováno, ale také v hlubších výpovědích. Pohnutá doba přiměla autory odhlédnout od požadavků na dětskou literaturu, která by měla být jednoduchá a srozumitelná. Předseda rady českého pionýra, Oldřich Kryštofek, napsal do Větrníku hluboké vyznání končící vlasteneckým apelem. Porovnejme tento příspěvek s pohledem, který je prezentován ve Skautingu, časopisu pro skautské činovníky. V článku „*Padesát let našeho státu a skautské hnutí*“ bylo období od roku 1918, kromě éry protektorátu, bráno rovnocenně.¹⁰⁵ Zmiňuje revoluci v Rusku, poté „*moudré vedení T. G. Masaryka*“, aby po vítězství nad nacismem „*dovršili vývoj přechodem k socialismu a plnému spojenectví se SSSR.*“ Za „*deformaci*“ jsou označena padesátá léta. Věnujme se i slovníku, pokud, jak již titul ek hlásal, by se mělo jednat o paralelní vývoj státu a Junáku.

A. B. Svojsík podle autora Karla Průchy vyvinul „*revoluční úsilí*“. Vypadá to

jako snaha zakotvit termín revoluce do stejného období, jako probíhala revoluce v Rusku, ale do kontextu vzniku Junáka – jen několik málo let od sebe dělí Svojsíkův čin a bolševickou revoluci v Rusku. Tyto dva paralelní děje, budování socialismu a rozvoj skautského hnutí, jsou interpretovány v rámci marxisticko-leninské ideologie a jejich koexistence od roku 1968

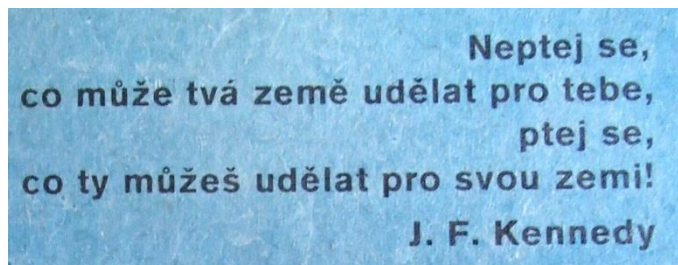

Obrázek 6: Lípa svobody v ABC. Říjen 1968. Foto autor.

¹⁰⁴ Sedmička. Roč. 2, č. 2, s. 3.

¹⁰⁵ Skauting. Roč. 26, č. 2, s. 1.

jako počátek nové lepší epochy, odehrávající se v rámci československého státu, který musíme hájit.

Obrázek 7: Kennedyho citát. Ohníček. Leden 1969. Foto autor.

Po padesátém výročí vzniku Československé republiky najednou

výrazné hlasy promlouvající do současné situace utichly a obsah časopisů zůstal z politického hlediska neutrální, nebo spíše lhostejný. O situaci v Československu se nijak nevyjadřoval. To souvisí s podepsáním smlouvy o dočasném pobytu vojsk a zavedením cenzury v říjnu 1968, který dolehl i na časopisy pro děti.

V ABC se článek zmiňoval o vesmírném programu, a to jak sovětském, tak americkém. V Ohníčku byl uveden zevrubný článek o řídicím středisku na Kennedyho mysu. Ve Větrníku, ale také v Ohníčku, jehož příspěvky nebyly v době postupující reformy novátorské, uvedl v prosinci text známé písně „Modlitba“, která nese poselství odporu proti stavu věcí po srpnu 1968 a číslo o dva měsíce později bylo uvedeno citátem J. F. Kennedyho „*Neptej se, co může tvá země udělat pro tebe, ptej se, co ty můžeš udělat pro svou zemi.*“ otázkou zůstává interpretace citátu. Zdali v duchu nových, zejména poříjnových, anebo starých poměrů. Uveden je ale i text Maxima Gorkého „*Země lidí*“, opěvující kolektivní těžkou práci ruských lidí.¹⁰⁶

Obrázek 8: Modlitba v Ohníčku. Listopad 1968. Foto autor.

Zřídka se objevily příspěvky připomínající období před říjnem 1968. Na vlastenecké téma se v ABC psalo o korunovačních klenotech, ale článek neměl další poselství a byl spíš výčtem drahých kamenů osázených na koruně.¹⁰⁷ Příspěvky respektovaly vývoj událostí a jen zřídka se objevil nějaký článek, který tiše vzdoroval proti nastavenému kurzu politiky a postupující rezignaci ve společnosti.

¹⁰⁶ Ohníček. Roč. 19., č. 10, s. 5.

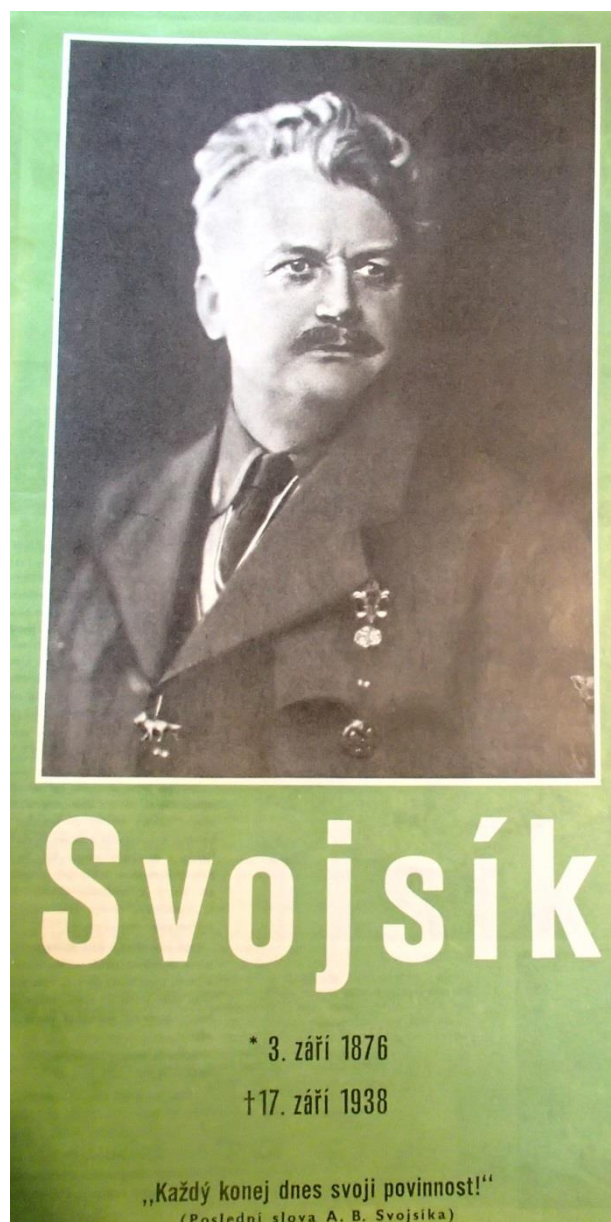
¹⁰⁷ ABC mladých techniků a přírodovědců. Roč. 13, č. 8, s. 15-16.

Obsah Skauta-Junáka se mnoho neměnil. Vycházel Foglar, byl zobrazován a připomínán Svojsík, dál pokračoval komiks o Antropoidu a atentátu na Heydricha. Na jednu stranu tedy vycházely věci, které by před rokem 1968 cenzurou neprošly, na druhou stranu časopis neprovokoval aktualitami, které by komunistické vedení dráždily.

S blížícím se rokem 1969 se upínaly oči časopisů čím dál tím více na americký vesmírný program a plánovaný let na Měsíc. Zejména ABC, časopis pro techniky, si této připravované akce velmi všímal.

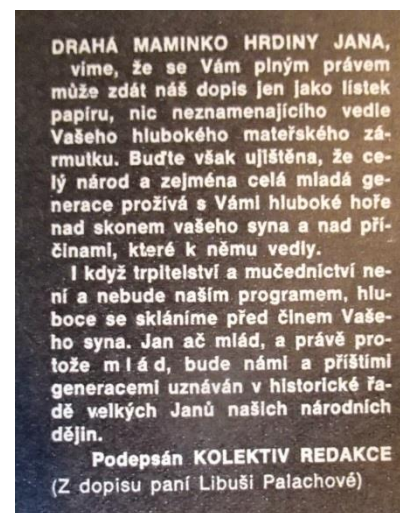
Důkazem rezignace na politický a společenský vývoj po srpnu v dětských časopisech je reakce na Palachovo upálení v lednu 1969. Ve většině časopisů se věc vůbec nerozebírala. Pouze Skaut-Junák tématu věnoval úvodní fotografii. Avšak uvnitř čísla najdeme jen krátké vyjádření soustrasti redakcí. Že článek neměl přílišnou váhu, je zřejmé i z jeho umístění. Byl zařazen až na poslední stranu časopisu mezi krátké příspěvky. Druhým časopisem, který se události dotkl, byla Sedmička. O činu se nijak nemluví, to ostatně ani ve Skautu-Junáku. V Sedmičce šlo o anketu mezi mládeží, jak na ně Palachův čin zapůsobil.¹⁰⁸ Takových rozhovorů je možné propagandisticky zneužít, nicméně většina uvedených komentářů se netýká poselství jeho činu, ale projekce tohoto činu do životů respondentů. Ze čtyř dotazovaných jen jeden explicitně vyjádřil, že to bylo „*velké hrdinství*“. V článku i v odpovědích ale není uveden žádný kontext Palachova činu, proto čtenář těžko rozluští, co ono „*velké hrdinství*“ skutečně znamenalo.

Obrázek 9: Svojsík ve Skautu-Junáku. Září 1968. Foto autor.

¹⁰⁸ Sedmička. Roč. 2, š. 23, s. 2.

Pro období mezi invazí vojsk 21. srpna 1968 a Palachovou smrtí a její reflexí sice uplynulo jen půl roku, ale obraz v časopisech se za tu dobu stačil markantně proměnit. Samotná reakce na invazi nebyla rozsáhlá, ale měla stmelující funkci. Příspěvky, kterými bylo burcováno národní vědomí, měly mnoho podob. Od personifikace státu, převážně v Ludvíku Svobodovi, méně pak v Alexandru Dubčekovi, až po akce „Služba vlasti“, v které měly děti a mládež pomáhat v drobných pracích v těžkých dobách po srpnu 1968. Atmosféra v časopisech a společnosti ještě věřila, že kurz nastolený před invazí bylo možné uchovat. Toto úsilí vygradovalo při oslavách padesátého výročí založení Československé republiky. Poté, i kvůli schválení zákonů o dočasném pobytu vojsk a znovuzavedení cenzury, se angažovanost časopisů do společenských a politických témat výrazně zmenšila. Nicméně oproti době formálního schválení zákonů, ještě nějakou dobu časopisy vydávaly články, které odporovaly novým pořádkům. Nakonec se staly časopisy neutrálními. Referovaly nezávisle o atraktivním tématu, o vesmírných programech Sovětů i Američanů. Příspěvky o význačných osobnostech a událostech současného dění se smrkly na minimum. Ani Palachův čin, který měl za cíl lidi z letargie probudit, se v dětských periodikách mnoho neujal. Ty na něj většinou nereagovaly, a když, tak dost stroze. Časopisy se vydaly vstříc normalizaci.

Obrázek 10: Vyjádření soustrasti redakcí Skauta-Junáka. Leden 1969. Foto autor.

Obrázek 11: Palachův pohřeb na titulní straně Skauta-Junáka. Leden 1969. Foto autor.

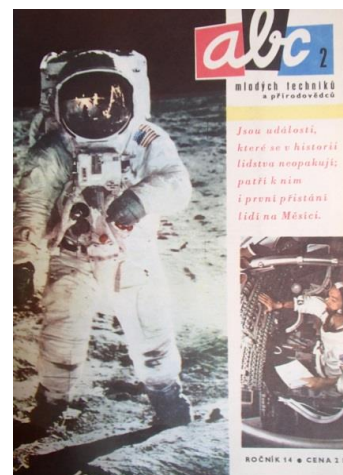
5.3. Od ledna 1969 do Poučení z krizového vývoje

V této době se změnila nejen politická reprezentace strany, ale také konstelace na poli organizací pro děti. Z nařízení KSČ zanikl ÚV ČSM.¹⁰⁹ Začalo přibývat od neutrálních projevů k těm, co měly ideologický náboj. Ve Větrníku se objevil příspěvek o filmu o husitech „Na Žižkově válečném voze“ rozehrávající příběh na jednoduchých protikladech.¹¹⁰ Oblíbené téma husitství v marxisticko-leninské historiografii zde staví na binárních vztazích:

¹⁰⁹ 1969, 6. březen, Praha. – Rezoluce VIII. plenárního zasedání ÚV ČSM z 5. 3. 1969 o ukončení činnosti ČSM a vzniku nástupnických organizací.

¹¹⁰ Větrník. Roč. 1, č. 5, s. 3-11.

Chudí zemané a sedláci versus cizácká vojska; Češi versus Němci; hrdinní husité versus zrádci. Jsou to tedy jednoduše pochopitelné a identifikovatelné rozdíly i pro děti. O husitství v detailnější podobě se zmínilo i ABC. Podobné signály, že návrat ke komunistické propagandě byl na postupu, vidíme i v Ohníčku. Příspěvek „Doma je doma“ o jaderných pokusech USA na ostrovech Bikini a nuceném vysídlení tamějších obyvatel je nejspíše i pravdivý, nicméně to, že se objevil právě na jaře 1969, je symptomatické.¹¹¹ Vidíme první příspěvek kritizující USA od jara roku 1968, kdy byla naposledy zmíněna válka ve Vietnamu. To hovoří o objednávkách pro psaní proti Spojeným státům.

Obrázek 12: Přistání na Měsíci v ABC. Září 1969. Foto autor.

K další diskreditaci USA sloužila v příhodných chvílích oblast kosmického výzkumu. V článku „Vesmírný pohyb sledují špiónážní centra“ jsou Spojené státy na rozdíl od Sovětského svazu státem, který využíval špiónáž pro účely předběhnutí Sovětského svazu v kosmickém výzkumu.¹¹² Můžeme rozkrýt i rysy propagandy. Čtenář po přečtení poslední věty „Kosmonautika se stává stále více součástí velmocenského zbrojení, což ztěžuje a komplikuje její mírové poslání.“ musí nutně dostat dojem, že Američané ohrožují světový mír, jehož ochráncem je Sovětský svaz. Zneužito zde bylo slovo mír, jak je rozepsáno výše, slovo, které je v rámci marxismu-leninismu ideologicky nosné. Pokud něco „ztěžuje a komplikuje její mírové poslání“, nutně to napadá vizi míru dosažitelnou v socialistické fázi dějin, fázi, k níž komunistické země měly dospět.

Nezměněný obsah si držel Skaut-Junák, převážná část obsahu byla věnovaná skautské praktické činnosti. Stále vycházel Foglar. Skauti se objevili i jako protagonisté komiksu „Tajemství Ptačí vížky“ v ABC, avšak byli brzy nahrazeni.

Konec školního roku a prázdniny roku 1969 se nesly ve znamení letu na Měsíc. Tematicky zaměřené ABC nejvíce. Tentokrát však nebyla sdělení útočná, ale spíše obdivná. Těžko by asi dychtivé děti, které byly zvědavé na to, jak let dopadne, zvládly překousnout, kdyby byl tento výkon nějak devalvován. To si redakce nedovolily, když úspěch mohl vidět celý svět.

Od upálení Jana Palacha periodiky žádné politické a společenské téma do časopisů neprošlo. Hokejová aféra, ani postava Gustáva Husáka, nebo roční výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy žádným z periodik neprošly. Smutným připomenutím minulých dob byl

¹¹¹ Ohníček. Roč. 19, č. 14, s. 10-11.

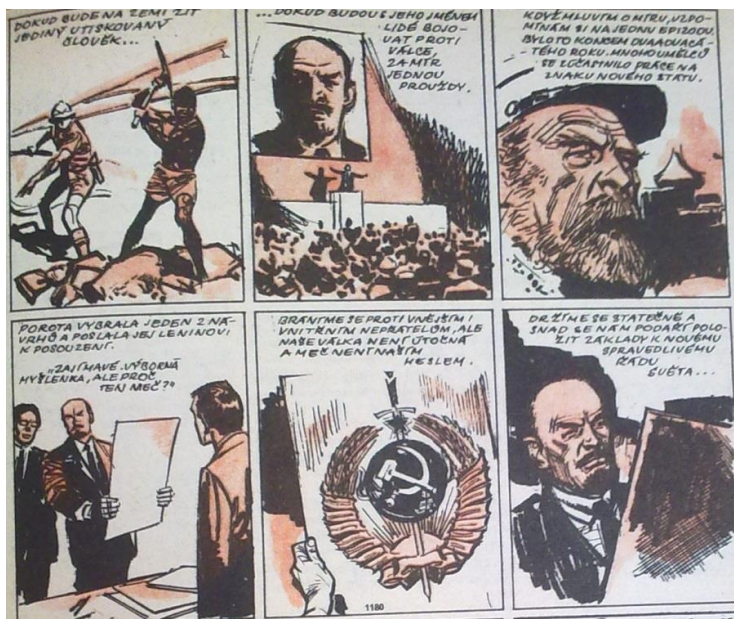
¹¹² ABC mladých techniků a přírodovědců. Roč. 13, č. 14, s. 23.

dopis Alexandra Dubčeka časopisu Skaut-Junák, který reagoval na blahopřání stejného časopisu ke zvolení předsedou Federálního shromáždění. Skaut-Junák držel dubčekovskou linii, avšak bylo trochu tragikomické přát někomu, kdo byl od hlavních funkcí odstaven.

Situace se změnila i v organizacích pro děti. Oldřich Kryštofek byl kritizován za to, že Pionýr dostatečně nesleduje linii nové politiky KSČ, v říjnu 1969 rezignoval.¹¹³

Začátek nového školního roku 1969 – 1970 by mohl být charakterizován ve jménu normalizační společenské smlouvy, nicméně prostor, který byl časopisy využíván byl doposud větší, než ten, který dostaly po upevnění režimu v roce 1970. Časopisy se nijak nevyjadřovaly ke společnosti a politice, nechaly Husákovu garnituru vládnout a dále se zaměřovaly na atraktivní témata pro dětského čtenáře. Vycházely nadále Foglarovy příběhy, zejména očekávané zfilmování Záhady hlavolamu bylo čteně zmiňované. Objevovaly se rady k činnostem pro dětské oddíly a kluby, informace o letech do vesmíru. K otevření politického tématu posloužilo výročí bolševické revoluce v Rusku. V říjnu a listopadu zalilo toto téma většinu časopisů, každý ale jiným způsobem.

Na podzim roku 1968 se v časopisech hojně objevoval Ludvík Svoboda jako symbol toho, že kurz nastavený před srpnem 1968 lze udržet, nyní se na stránkách objevoval Lenin, též symbolizující současné směřování státu. Ve většině příspěvků je Leninův obraz kladný, až pohádkový. Popis balancuje mezi jeho až mytickou velikostí, lidskostí a pochopením pro lidi. Reportáž Egona Erwina Kische „*Leninova světnička*“ popisoval pobyt Lenina v Curychu.¹¹⁴ Už název naznačoval, že Leninovou přítomností místo nabralo až mytických rozměrů. Lenin, zde ještě vystupuje jako Uljanov, byl líčen jako vzorný nájemník, na váze tomuto tvrzení přidává přitakávání pana Kammerera, jeho pronajímatele, který přidává Leninovi k dobru jeho pracovitost. Dohromady nám to tedy

Obrázek 13: Lenin a velká revoluce. Komiks v ABC. Duben 1970. Foto autor.

¹¹³ SKALA, Petr. Československé jaro 1968. Národní muzeum, Praha, 2008, s. 79.

¹¹⁴ Větrník. Roč. 2, č. 5, s. 24-25.

dává obraz Lenina jako chudého, tzn. lidského, a na druhou stranu velkého – pracovitého teoretika revoluce. Sedmička otiskla povídku „Zahradník“ od Maxima Gorkého.¹¹⁵ Ta nepracuje s žádnými konkrétními osobnostmi, zahradníkem je muž, jehož dění v Petrohradu od února do listopadu 1917 nezajímá. Gorkij jeho očima popisuje, jak se udály dějiny. Největší prostor dostala revoluce v ABC, tam vycházel na pokračování komiks, atraktivní formát, „*Lenin a velká revoluce*“.¹¹⁶ Příběh byl vyprávěn účastníkem revoluce. Měl charakter pohádky s legitimizační funkcí velkého vyprávění. Můžeme vyjmenovat body, které tuto funkci plnily. Příběh nevypráví sám Lenin, tím pádem má popis revoluce i jeho samotného větší váhu, než kdyby vyzdvihoval sám sebe. Takto je to jeho soudruh. K mytologizování celé revoluce slouží dílčí okamžiky: Výstřel z Aurory, útok na Zimní palác. Jsou to snadno zapamatovatelné kódy, které asociují celou revoluci a stávají se synekdochou pro celou událost. Zároveň pohled jen z bolševické strany ukazuje, co bylo špatné a proč je nutná revoluce. Tím se legitimizuje použití síly, i když z hlediska ideologie, je síla legitimizována samotnou revolucí, jako historickou nutností. I ve Skautu-Junáku vychází článek o revoluci s názvem „*Země Aurory a Gagarina*“.¹¹⁷ Měl spíše charakter zamyšlení. Vyzdvihoval dějinnou úlohu revoluce a úlohy Sovětského svazu, tu skrze hodnotu bratrství propojoval se skautským hnutím. Vidíme, že i v samotném názvu je uveden křižník Aurora. Píše se o něm i v článku. Nese identifikační funkci pro revoluci a zároveň jí svou specifickou funkcí, zahájení revoluce, mytizuje. Daný sled je iniciací socialistické fáze dějin, vrcholného stadia vývoje v očích marxismu-leninismu. Do tohoto obrázku zapadá i později vydaný příspěvek v lednovém Ohníčku. Popisuje optikou Leninova řidiče šlechtné činy Lenina.

Na druhou stranu musíme poznamenat, že se objevuje, ač v menšině, setrvačnost z doby větší volnosti. V ABC se vedle dalšího pokračování komiksové série o Leninovi psalo v článku „*Jak se děla bitva o Británii*“ o připravovaném filmu o stejnojmenné události.¹¹⁸ Článek je veden v technickém duchu. Převážně byla řeč o realizaci filmu, vyhýbal se nějakým hodnotícím závěrům, nicméně samotná existence takového článku je na dobu přelomu roku 1969 a 1970 pozoruhodná.

Pokud bychom chtěli vývoj v časopisech na přelomu let 1969 a 1970 nějak charakterizovat, vodítkem by nám mohl být článek „*Pojetí socialistické výchovy Junáka*“ ve Skautingu, časopisu pro skautské vedoucí.¹¹⁹ Je manifestem doby odrážející se v působení na mládež

¹¹⁵ Sedmička. Roč. 3, č. 10, s. 9.

¹¹⁶ ABC mladých techniků a přírodovědců. Roč. 14, č. 13, s. 23.

¹¹⁷ Skaut-Junák. Roč. 32, č. 15, s. 3.

¹¹⁸ ABC mladých techniků a přírodovědců. Roč. 14, č. 10, s. 12-13.

¹¹⁹ Skauting. Roč. 27, č. 12, s. 176.

skrze časopisy. Kromě skautských ideálů, které jsou svou podstatou od počátku hnutí neměnná, k nim přidává hledisko socialistické. Svěrázně tedy Junák přebíral některé aspekty marxismu-leninismu. Socialismus je nutné brát jako danost a v tomto rámci děti vychovávat – pojmenovávat, jaká je role KSČ, Národní fronty a dalších politických orgánů. Styčnou plochou ideologie a skautské výchovy má být pojetí práce ve smyslu povinnosti ke společnosti. Děti mají být vychovávány tak, že práce je první potřebou člověka. Snad se takto formulované ideály ani tolik se skautskými morálními zákony nerozcházejí, avšak pro jejich aplikaci do praxe jsou alarmující dva fakty. Zaprvé ten, že hnutí vzešlé z křesťanských tradic má být součástí něčeho socialistického. Ono socialistické se však prezentuje přísně ateisticky. A zadruhé, že skauting v rámci socialistického není elementem slučujícím, ale vylučujícím. Skauting, který vždy byl otevřeným hnutím, se v této podobě uzavírá do socialismu a nepřipouští jiný výklad, než v jeho rámci, protože socialismus ze své podstaty se chová jako jediný možný názor.

V rovině reality přelomu let 1969 a 1970 můžeme článek interpretovat dvojím způsobem. Buď šlo o to zachovat skauting, a to i s ústupky režimu, anebo v horším případě o „normalizaci“, pro kterou se organizace vnitřně rozhodla. V Junáku debata o směřování hnutí probíhala, jelikož obavy o budoucnost byly oprávněné. Signálem změn bylo například odvolání K. Průchy z vedení redakce *Skautingu* a pozdější změna názvu časopisu na *Junácký činovník*.¹²⁰ V organizaci se vykristalizovala dvě hlavní názorová křídla. Jedno, v čele s náčelníkem Plajnerem, zastávalo názor, že je důležité organizaci uchovat i za cenu ústupků. Druhé bylo proti jakémukoliv pokřívání myšlenkových základů skautingu. Detailněji problematiku ještě rozebereme dále.

S tímto vědomím lze konstatovat, že článek se nesl v duchu uchování organizace i za cenu ústupků. Bohužel toto ustupování má obecnější platnost i na obsah dalších časopisů pro děti a mládež.

V první polovině roku 1970 se slavila hned tři důležitá výročí, z toho dvě kulatá. Časopisy se jich samozřejmě ujaly. Jednalo se o únorové převzetí moci komunisty, sté výročí narození Lenina a v květnu se slavilo 25. výročí od konce druhé světové války.

O únoru 1948 se zmiňovala Sedmička. Stručný příspěvek „*Vítězný únor*“ má legitimační charakter v duchu marxismu-leninismu a je vhodný kvůli své jednoduchosti a krátkosti pro

¹²⁰ ŠANTORA, Roman a kol. Skautské století. Praha, Tiskové a distribuční centrum Junáka, 2012. S. 181.

vysvětlení dětem.¹²¹ Politické strany „brzdily“ onen socialistický chod dějin. Klement Gottwald se však „nezalekl těchto manévru.“ A podařilo se mu „rozvíjet socialistický společenský řád.“ Interpretováno logikou dobro versus zlo, přičemž již od začátku je jasné, že jen dobro může obstát.

Okolo data výročí stého narození Lenina se množily příspěvky o něm. Většinou je popis zaměřen na to, jaký byl v dětském věku. V Sedmičce byl dáván za příklad jako dobrý student, v Junáku a Větrníku vyšel přetištěn jeho dětský obrázkový dopis. Lenin byl zobrazován jako jeden z dětí, ze čtenářů časopisů se smyslem pro dobrodružství. Zmínka o něm se objevila i ve Sluníčku, jinak ne moc ideologickém časopisu zaměřeném pro nejmenší. V komiksu o „Putování medvídka Huga a jeho přítele Cecila“ na pokračování se pracuje s vizuálními prvky. Ve stejném čísle s článkem o Leninovi, je i vyobrazení dvou „padouchů“ s klobouky v amerických barvách. Kontrast je zjevný.

Konec války byl vnímán především prizmatem osvobozující Rudé armády a bojů v Praze.¹²² Ve Větrníku je líčena jako „chrabrá osvoboditelka“ a nabírá až mytických obrazů, když je vkládán její bezmezný obdiv do úst Čechům. Stejně bájně působí Rudá armáda při konfrontaci s tvrzením, že „Němci nám říkali, že už dávno vůbec neexistuje“. V ABC bylo líčení podobné, ale v méně známém kontextu, než je Pražské povstání, jde o poslední střet vojsk na českém území u Milína.

Už jen v drobných příspěvcích pronikaly zprávy o západní kultuře. Ale ani tyto zprávy nevyznívaly pro vidění Západu příznivě. Natož pak obraz oblíbených kapel jako potenciálních vzorů. Větrník se zmiňuje o rozpadu Beatles nebo o koncertu Rolling Stones. Při něm se prý prodávaly drogy, čtyři lidé přišli o život a muzikanti čelí soudu od místních farmářů.

Obsah časopisů na podzim roku 1970 je charakteristický svou absolutní neutrálností. Možná bychom vzhledem k upevnění nastaveného kurzu dovršeného v prosinci schválením Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII: sjezdu KSČ čekali tvrdší pro stranický kurz i v časopisech, ale není tomu tak. Ty si žily svým životem a otiskovaly zejména tematické příspěvky. Místo toho, co otiskovaly, však lze i položit otázku, co neotiskovaly. Nebyla zmíněna žádná výročí, žádné osobnosti. Snad se po výkyvech a nutnosti většího ideového působení, naplno ukotvila a usadila již dříve formulovaná společenská smlouva. V této době, kdy byl již režim dostatečně etablován, nemusel tolik skrze periodika pro děti a mládež formovat jejich čtenáře.

¹²¹ Sedmička. Roč. 3, č. 25, s. 2.

¹²² Větrník. Roč. 2, č. 9, s. 3.

Od ledna 1969 do prosince 1970, tedy po dobu dvou let, se v časopisech mísilo mnoho prvků. Setrvačností zůstávaly příspěvky, které postupem času začaly vadit. Objevovaly se naopak články formující postoj ke komunismu. K tomu byly využívány význačné osobnosti, zejména z minulosti. Ke stejnému účelu bylo využito i čtených výročí. Současná situace ve společnosti a politice se sice v obsahu odrážela, ale nebyla na stránkách časopisů nijak rozebírána. Závěr období byl již zcela obsahově neutrální. Společenská smlouva o tom, že vládnoucí garnitura nebude zasahovat do života lidí, pokud oni nebudou zasahovat do vládnutí, byla dovršena i v časopisech pro děti a mládež.

5.4. Sonda popisující chronologický vývoj v rámci jednotlivých témat

V této části hlouběji prozkoumáme z chronologické perspektivy změny, které se udály v rámci jednotlivých témat promítajících se po celou sledovanou dobu v časopisech. Mezi taková témata patřila západní populární hudba a kultura obecně, dobývání a zkoumání vesmíru a také se zaměříme na dvě témata více semknutá s historickým děním. Prvním bude obraz historie na stránkách časopisu a druhým ztvárňování politicky důležitých osobností. Pro ideové zastřešení, které nám poskytne náhled z jiného pohledu, se zaměříme na články v časopisech *Skauting* a *Junácký činovník*. V nich se projevuje citelná proměna ve smýšlení a koexistenci měnícího se režimu s junáckým hnutím. Podobný pohled ale má širší platnost. Kromě Junáka takový vývoj zažily i jiné organizace pro děti a svým způsobem celá společnost.

5.4.1. Proměna obrazu západní populární kultury

V *Sedmičce* se často objevovaly rozhovory s českými umělci, nejvíce s hudebníky. Ze Západu začali do českých periodik pronikat zejména Beatles, poprvé o prázdninách 1968. Ve stejném období v *ABC* vyšel článek o Coca-Cole, je ryze technické povahy a seznamoval čtenáře s tím, co kola je. Docházíme k závěru, že na rozdíl o zamlčovaných skutečnostech týkajících se Československa, které byly rozkrývány dříve, se Západní vlivy v rámci Pražského jara dostavily ve větší míře až v červenci a srpnu 1968. Informování o ikonických Beatles nezmizelo ani po invazi vojsk Varšavské smlouvy. Na stránkách zářijového *Větrníku* se můžeme dozvědět o filmu *Help!*, líčen byl velmi pozitivně: „*Ringo se dožaduje pomoci od svých sympatických kamarádů...*“ Je pozoruhodné, že až v dalším čísle se ve *Větrníku* uvádělo, co znamená Rock’n’roll a pop music.

Kromě muziky se čas od času objevil v rubrice filmových novinek snímek západní provenience. V dětských časopisech byly zmiňovány četně westerny, zcela jistě velmi

atraktivní žánr pro mládež. V čase, kdy se častěji připomínaly i v rámci pionýrské a skautské výchovy mnohé prvky zálesáctví, žánr westernu se stal ještě žádanějším. Tento trend přetrval až do roku 1970.

Mezi další oblasti, kterými pronikala západní kultura, byl sport. Americký fotbal na stránkách Sedmičky dostal zevrubnému popisu. Z USA přišla na jaře 1969 po dlouhé i další zpráva přibližující západní kulturu. Jednalo se o strohou zprávu o The Doors, podle článku nejpopulárnější americkou skupinu.

Ani v roce 1970 se aspoň v krátkých zprávách nepřestali objevovat západní hudebníci. Nejfrekventovanější z nich byli Beatles a jejich jednotliví členové. Například John Lennon byl těsně před rozpadem Beatles zván Karlem Gottem do Prahy, tato zpráva periodikům pro děti neunikla. V polovině roku 1970 se obraz změnil. Referovalo se o rozpadu Beatles a o problematickém koncertu Rolling Stones, kde je západní kultura konotována se sociopatologickými jevy jako násilnictví, toxikomanie. Tím končí informování o západní kultuře na stránkách časopisů.

Obrazek 14: Coca-Cola v ABC. Srpen 1968. Foto autor.

5.4.2. Proměna obrazu příspěvků o vesmíru

K tématu vesmíru začleníme i osobnost Jurije Gagarina, který byl velmi frekventovanou postavou v příspěvcích po celou dobu. Byl oslavován jako hrdina a vzor pro čtenáře. Dokonce, jak vidíme v básni „V oblacích“, pronikal do běžné řeči dětí.¹²³ Stal se synonymem pro kosmonautiku, ale i pro odvážné a dobrodružné počiny v obecnější rovině. Děti se s ním rádi ztotožňovaly. Důkazem může být část básně: „*A ten kluk si představoval: Já jsem Gagarin!*“ Jeho využití propagandou bylo veliké. Skrze průkopnický čin a proklamované ctnosti se pozitivně prezentoval především Sovětský svaz. Ten stál za tak skvělým člověkem a činem, jako byl Gagarinův let do vesmíru. Zajímavé je, že i po tak dlouhé době, která od letu do vesmíru uplynula, byl stále lákavou figurou pro média i děti. Avšak jeho skon na svých stránkách otisklo jen ABC, a to ještě ve velmi stručném okýnku.

¹²³ Pionýr. Roč. 15, č. 5, s. 32.

V tomto tématu musíme brát v potaz určitou nevyváženost mezi časopisy. ABC bylo totiž primárně na technické příspěvky zaměřeno, o to zajímavější ale bude sledovat, zdali a kdy se vzdálilo od čistě technického a odideologizovaného pohledu na dobývání vesmíru. V únoru 1968 opravdu referovalo jen o technických parametrech raket.

Po dlouhé odmlce se až na podzim roku 1968 v ABC psalo se o knize podávající informace o dosavadním průběhu objevování vesmíru. Zmínku najdeme o amerických i sovětských projektech, bez toho, že by byly kladeny proti sobě.

S úspěchem Apolla 8, které obletělo Měsíc, se znovu vrátil větší zájem o kosmonautiku. V ABC a Větrníku byl počín lícen s uznáním, v Sedmičce se rozkrýval dosavadní vývoj i budoucnost a to hlavně na americké straně. Jejich vesmírný program v té době zaznamenával totiž větší konjunkturu. V návaznosti na to se objevovaly další články o stavu příprav před cestou na Měsíc. V Ohníčku referovali o návštěvě Kennedyho mysu, centra kosmonautiky v USA.¹²⁴ Jsou popisovány technické podrobnosti i denní provoz centra. Příspěvků o vesmíru přibýlo. Obecně byly technicistní povahy.

První změna přišla v dubnu 1969. V ABC vyšel článek již výše zmiňovaný „*Vesmírný pohyb sledující špionážní centra*“.¹²⁵ Otevíral vesmírnou problematiku poprvé z perspektivy jejího využití k boji mezi velmocemi. Mluvílo se o špionáži Američanů nad sovětským územím. Téma bylo ideologicky zneužito.

Mezi neutrální příspěvky patřilo zamyšlení nad budoucností kosmonautiky a jejími problémy vzhledem k letům na vzdálenější planety, nebo další dílčí příspěvky, například o tom, jak je raketa Saturn 5 velká, o reportáži z kosmické laboratoře programu Apollo. Těchto informací s blížícím se letem na Měsíc přibývalo. Americké plány a uskutečněné lety k Měsíci měly jednoznačně kladné hodnocení. Frank Borman, kosmonaut z mise Apolla 8, dokonce navštívil Prahu. Monopol na tyto příspěvky mělo ABC, tematicky zaměřené na techniku. Většina textů měla faktografický charakter, popisovala, jak co funguje a jen zřídka dostávaly články propagandistický charakter, jako zrovna v dubnu 1969 v příspěvku o špionáži. Snad kvůli zvolení Gustáva Husáka prvním tajemníkem ÚV KSČ, se ve stejném období objevil takovýto článek, dávající najevo další směřování státu a jeho přimknutí k SSSR.

¹²⁴ Ohníček. Roč. 19. č. 9, s. 3-4.

¹²⁵ ABC mladých techniků a přírodovědců. Roč. 13, č. 14, s. 23.

V Sedmičce bilancovali strategie obou velmocí. Po konstatování, že Američané peníze utratili projektem Apollo na dosažení Měsíce, Sověti kontrovali výstavbou velké orbitální laboratoře. Dále se hovoří už jen o sovětském projektu Sojuz. V ABC se o přistání na Měsíci zmiňovali jen velmi krátce, více prostoru je věnováno budoucím misím programu Apollo. Větší prostor dostalo přistání v říjnovém Skautu-Junáku. Samotnou událost a článek o ní tedy dělily tři měsíce. Článek je relativně dlouhý a zajímal se o životy tří kosmonautů. Vyzdvihoval to, že všichni tři byli skauty a že na svoje členství nezapomněli ani během letu do vesmíru.

Po sérii příspěvků, které se téměř výhradně týkaly Apolla, nastala změna. Více zpráv od podzimu 1969 informovalo o projektu Sojuz. Překvapivě téma, které by bylo možné dále využít pro sovětskou propagandu, ustupuje do pozadí.

5.4.3. Proměna příspěvků o historii a významných událostech a jejich výročích

Prvním příspěvkem není překvapivě zpráva o „Vítězném únoru“, ale ze Sedmičky se dozvídáme až o výročí konce války. Pokud předběhneme a srovnáme s výročím v roce 1970, objeví se nám dvě jiná hodnocení. Toto z roku 1968 více vyzdvihovalo v Pražském povstání Pražany na barikádách, sovětská zásluha je nesporná, ale nebyla zde ani přeceněna. Až budeme analyzovat příspěvek o stejné události z roku 1970, ukáže se nám jiný obrázek.

Psalo se i o tvrzi Hanička, tedy výtvaru první republiky.¹²⁶ V úryvcích jako *„Zrezivělý klíč zaskřípal v zámku“*, nebo *„je neudržovaná, v původním stavu tak, jak byla opuštěna před třiceti lety“*, je cítit diskontinuita zaviněná válkou, ale i poválečným vývojem. Proto je Hanička ideálním prostorem na dobrodružné objevování něčeho zapomenutého kluby ABC. Byl to tedy článek aplikovatelný i pro čtenáře a přitom vzbuzující mnoho touhy po dobrodružství.

Odkazy na první republiku přetrvaly i do podzimu 1968, kdy se slavilo kulaté výročí vzniku Československa. V ABC vyšel článek s názvem *„Lípa svobody“*.¹²⁷ Článek již výše zmiňovaný. Je důležité podtrhnout, že lípa zde vystupuje jako prvek národní kontinuity. Zaprvé je lípa národním stromem a zadruhé byla tato konkrétní *„Lípa svobody“* vysazená na počest vzniku Československa v roce 1918. Po okupaci tedy rezonuje téma národní suverenity. V duchu reforem se pro identifikaci s vlastí používala i kontinuita s první republikou, dříve přehlíženou. Ke státním symbolům se váže i krátký článek říjnového čísla ABC, který

¹²⁶ ABC mladých techniků a přírodovědců. Roč. 12, č. 20, s. 3-4.

¹²⁷ ABC mladých techniků a přírodovědců. Roč. 13, č. 3, s. 5.

popisoval, kdy se státním znakem stal lev. V podobném duchu jako příspěvek o státním znaku, byl napsán i příspěvek o korunovačních klenotech v ABC. Články už nemají formativní funkci, ale jen edukativní.

Od neutrálních příspěvků období cca od přelomu října a listopadu 1968 do jara 1969 přicházíme do nové epochy. Obrazový příběh s komentářem z filmu „*Na Žižkově válečném voze*“ jsme již rozebírali výše.¹²⁸ Je podstatné, že se jednalo o emotivní příběh, který byl hodnotově zabarven. Pokud nás příspěvek o lípě burcoval k národnímu vědomí, tento hlásal přimknutí se k husitům, tématu vyzdvihovanému marxisticko-leninskou historiografií, v jejich očích předobrazu komunismu. Tento článek se stal předzvěstí příspěvků, které popisovaly samotný komunismus. Husitské téma bylo otevřeno i na stránkách ABC. Po výčtu událostí se na konci příspěvku balancují hodnotící kategorie, husité jsou líčeni, že „*morálně stáli vysoko nad svými odpůrci*“, „*nebýt rozporů ve vlastním táboře a zrady, dokázali by změnit tok dějin*“, „*historie oddělila pravdu od lži a zachovala jména statečných pro obdiv*.“ Husité jsou předkládáni jako vzor.

Ve Větrníku vyšel článek „*Sarajevo 1914-1918*“ k výročí sarajevského atentátu,¹²⁹ což je jedna z výjimek. Většinou se témata opakovala, toto je však zcela jedinečný výskyt reflexe tématu sarajevského atentátu. Text je spjat i se současnou realitou Sarajeva. Popisuje ho i jako město současnosti, s Titem na obrázcích a muezziny v mešitách. Sarajevo z článku působilo exotickým dojmem.

Značný posun se udál mezi listopadem 1969 a jarem 1970. Bolševická revoluce samotná se nestala velkým tématem, ale započala proces, který se s plnou silou propuknul na jaře 1970, kdy byly noviny zasypány zprávami o třech výročích – únorový komunistický puč, Leninovo narození a 25 let od konce druhé světové války.

V listopadu vyšel jen text od Gorkého sledující vývoj v roce 1917 v Rusku bez podrobnějšího popisu podzimních událostí. Ve Skautu-Junáku paradoxně byl otisknut článek, který nejvíce vychvaloval revoluci jako „*zahájení vítěznou epochu dějin dělnické třídy*“, zcela v duchu marxismu-leninismu.¹³⁰

Na podzim 1969 byla velkým tématem znovu česká historie, na rozdíl od podzimu předchozího neměla takovou identitotvornou a mobilizační funkci. Jednalo se o články edukativní. Tato epizoda byla jen velmi krátká, prolínala se s několika málo články o

¹²⁸ Větrník. Roč. 1, č. 5, s. 3-11.

¹²⁹ Větrník. Roč. 1., č. 10, s. 9.

¹³⁰ Skaut-Junák. Roč. 32, č. 15, s. 3.

bolševické revoluci, s nimiž měla podobný rozsah, a potom byla nahrazena články o výročích jara 1970. Probíranými tématy byla Bible kralická a vývoj podob českého státu.

Ve stínu příspěvků o Leninovi se objevilo několik příspěvků o „*Vítězném únoru*“, z toho, jaká prostor tato událost dostala, je vidět podřízenost Sovětskému svazu a postavě Lenina, podrobněji již byly články o únoru rozebírány výše. Je tedy vidět jednotný směr – ke kořenům socialismu obecně (bolševická revoluce) i v rámci domácího prostředí (Vítězný únor), avšak nadřazeny jsou události v Rusku.

Velmi diferencovaný přístup byl mezi časopisy ke květnovému výročí konce války. Ve Skautu-Junáku se od ledna rozběhl seriál „*25. výročí a junáci*“, jak název napovídá, šlo především o zásluhy skautů zapojených do odboje v zahraničí i doma. Jen o samotném osvobození a zejména adoraci Rudé armády bychom našli článek ve Větrníku. ABC psalo o konci války z neobvyklé perspektivy. Líčilo poslední bitvu na našem území. Ač šlo logicky o bitvu, kterou vyhráli Sověti, vyznění bylo jiné, než ve Větrníku. Ten pracoval se sounáležitostí Rudé armády a pražských povstalců, kteří ale nakonec nejsou rovnocennými partnery a Rudou armádu bez okolků nepokrytě vítají. V kontextu invaze roku 1968 tento příspěvek v podstatě pro oči čtenáře akt legitimizuje. Pro ilustraci, jak velkou cestu urazilo vnímání sovětské armády v diskurzu lidí pracujících s dětmi, nám poslouží projev Z. Vokrouhlického, předsedy ÚV ČSM, po srpnové invazi, kdy vyzývá chlapce, aby „*bránili své sestry před možným znásilněním*.“

Obrázek 15: Klement Gottwald v Pionýru. Březen 1968. Foto autor.

Po výročích konce války již nezaznamenáváme během roku 1970 další články o historii. Na podzim bez povšimnutí přešlo výročí bolševické revoluce i založení Československa.

5.4.4. Proměna příspěvků o politických osobnostech

Na začátku března 1968 si Pionýr připomínal výročí úmrtí Klementa Gottwalda.¹³¹ Na doprovodném obrázku je společně s malým dítětem a na fotografii vypadá sympaticky, přičemž dítě je určité součástí této strategie. Jeho hlavními zásluhami líčenými časopisem byl boj: „*náš boj proti fašistům*“ řízený z Moskvy a „*vystoupení proti vnitřním nepřátelům*

¹³¹ Pionýr. Roč. 15, č. 7, s. 12.

našeho lidu.“ Příspěvek tedy nabízí zajímavý kontrast – bojovník, který k nám promlouvá prostřednictvím fotografie, kde je vyobrazen smějící se s dítětem. Interpretace je možná na dvou rovinách – zaprvé z reálného pohledu je to atraktivní mix, a to i z pohledu dětí. „*Boj proti fašismu*“ formulace nabývající pro děti, které válku nezažily, až mytické obrysy. Na druhou stranu má, jak z obrázku vidno, rád děti. Z ideologického hlediska pak je hrdinnými bojovníkem, který chce dosáhnout míru, ztělesněný dítětem na fotografii.

Jinou pověstí byl obestřen Ludvík Svoboda. Při jeho zvolení prezidentem se sice hovořilo o tom, jak se podílel na osvobození republiky, není ale přítomná explicitní dualita jako u Gottwalda, kde je vztah bojovník Gottwald versus fašisté zřetelný. I jeho ztvárnění na fotografiích bylo jiné. Pracující prezident, voják, politik. Ne laskavý, ale spíš jako moudrý byl Svoboda vykreslován. To vše nasvědčuje tomu, že především čerpal ze své autority generála, na druhou stranu na jinou strukturu příspěvku měl vliv i počínající proces Pražského jara. Ke stejné interpretaci docházíme v případě příspěvku v Pionýru ale i článku v ABC.

V červnu nastává shodou okolností na stránkách stejného časopisu, Pionýru, diametrálně odlišný obraz. V medailoncích byli líčeni velmi kladnými slovy tři představitelé předválečného Československa T. G. Masaryk, E. Beneš a M. R. Štefánik. Ke všem z nich byla k dobru přidána nějaká charakteristická příhoda mající za cíl snáze je identifikovat a přiblížit. Trend pokračoval v podobném duchu. V dalším čísle byli podobným způsobem do povědomí uvedeni Miroslav Tyrš a Antonín Benjamin Svojsík. V popisu všech pěti osobností je cítit potřeba očistit je, o čemž vypovídá titulek společný pro oba články: „*Lidé, o kterých se nepsalo*“.

Po invazi došlo k návratu do současného dění. Sedmička v září vyjádřila podporu předsrpnovému vedení strany. Podle redakce nebyl pochyb, kdo ve veřejném mínění nejvíc bodoval – Svoboda, Dubček, Smrkovský, Černík. Stejně číslo pokračovalo v podobném stylu dále. Ludvík Svoboda byl představen jako „*Náš prezident*“.¹³² Prostřednictvím článku nenechal jistě nikoho na pochybách, že: „*Práce na našem započatém díle bude úspěšně pokračovat i v nových složitějších podmínkách...*“ Z článku je znát odhodlání a velká důvěra v autoritu Ludvíka Svobody. Posledním příspěvkem ze stejného čísla týkající se osob politicky činných, byl rozhovor s ministrem školství. Mluvílo se především o běžných věcech souvisejících s novým školním rokem, s politickými událostmi nejvíce souvisel apel na mládež, aby se angažovala v akci „*Služba vlasti*“. Zvýšená míra političnosti Sedmičky je znatelná i nadále. Po prvním čísle, kde byl na titulní straně Svoboda, se na stejném místě

¹³² Sedmička. Roč. 2, č. 1, s. 3.

v druhém čísle objevil Dubček. V časopise je mu věnovaná jedna strana a po popisu rodinného zázemí, viz „*U Dubčeků*“, zaznělo na závěr poselství dětem, které se měly zapojovat do dění pomocí programu Služba vlasti.

Na stránkách Skauta-Junáka se objevovaly poměrně často fotografické reportáže. V září z prázdninové návštěvy Nicolae Ceaușesca, v listopadu z návštěvy Ludvíka Svobody ve štábu Služby státu.

Od přelomu roku 1968 a 1969 se politici z časopisů téměř vytrácí. Snad jen při příležitosti otevření výstavy je krátkou zprávou zaznamenán na stránkách Skauta-Junáka ministr lesního a vodního hospodářství společně s Rudolfem Plajnerem, náčelníkem Junáka. Otevíraná výstava byla zaměřena na ochranu přírody, což je asi hlavním důvodem, proč se objevila právě ve Skautu-Junáku, časopisu organizace dbající o přírodu.

O současných politicích se přestávalo mluvit, když už se objevili na stránkách časopisů, málokdy promlouvali tak jako v roce 1968, stali se z nich jen postavy, jejichž role jsou dané a více se nevyvíjí. Již je pro čtenáře neformovaly jejich názory a činy, ale jen jejich zobrazení. Stali se z nich ustrnulé postavy. Sedmička

Obrázek 16: Ceaușescu v Praze. Se skautem, Svobodu a Dubčekem. Skaut-Junák, září 1969. Foto autor.

takto v prosinci 1969 gratuluje Ludvíku Svobodovi k sedmdesátým čtvrtým narozeninám. V kontrastu s touto dějinnou strnulostí současnosti se začalo psát o Leninovi a jeho zásluhách. Ten byl vylíčen jako osobnost, která naopak dějiny tvořila. Strnulost současnosti mohla vyjadřovat vlastně i určitou míru spokojenosti s vývojem. Pokud, zejména díky Leninovi, se podařilo dosáhnout socialismu, je na nás ho udržet a pečovat o něj. I vzhledem k aktivizaci společnosti v roce 1968 nebylo žádoucí, aby se znovu v takové míře angažovala, proto byly projevy potlačeny i snahou vsugerovat dětem onu spokojenost.

Lenin začínal být častěji zobrazován od října 1969 a články o něm gradovaly v době výročí jeho narození. Jeho obraz byl formován velmi plasticky. Leninovy popisy se skládaly z náhledů v mnoha etapách života a v různých kontextech, vyznění bylo vždy kladné. Od Lenina jako vzorného chlapce až po Lenina vedoucího revoluci. Určitě je to během sledovaných dvou let nejsystematičtější a nejdéle působící zobrazení politické osobnosti. V časopisech pro děti tedy nešlo o to etablovat novou stranickou linii pod vedením Gustáva Husáka, ale spíše podpořit smýšlení na ideologické úrovni návratem k Leninovi, jako referenčnímu bodu státní ideologie. Dalším aspektem tohoto vývoje je odvrát od vlastenectví a snaha se znovu pevněji přimknout k Sovětskému svazu jako vedoucímu státu východního bloku, státu, kde se zrodil komunismus. Po příspěvcích o Leninovi se další výrazná formativní postava neukazuje. Je zajímavé, že s tuzemských politiků tedy naposledy v dětských časopisech bylo dáno místo na podzim 1968 Ludvíku Svobodovi a Alexandru Dubčekovi.

5.4.5. Ideologický náhled ve Skautingu a Junáckém činovníku

Předem je nutné naznačit určitá specifika skautingu jako hnutí. Myšlenkové základy pocházejí zejména z morálních ideálů křesťanství, zdrojů je samozřejmě více, pro naše potřeby však postačí základní premisa, že Skaut se prezentuje jako hnutí určitým způsobem spjaté s náboženstvím, za to socialismus je důsledně ateistický. Mezi hodnoty, které skauting vyznává, patří i ideály svobody a demokracie, proto byl Skaut nežádoucí organizací pro totalitní režim nacistický i komunistický. V důsledku toho byla organizace zrušena. Její obnovení v roce 1968 se stalo velkou příležitostí. Společně s procitnutím české společnosti zažíval i skauting nebývalý rozkvět. Po době utlačování se blýskalo na lepší časy, s vývojem situace ve sledovaných letech se měnily i názory představitelů hnutí. Tento proces se pokusíme zachytit skrze články otiskované v časopise pro skautské činovníky, vedoucí. Tento pohled by nám mohl pomoci v obecnější rovině porozumět mentálnímu vývoji těch, kteří časopisy pro děti připravovali.

V prvním čísle ze září 1968 se rekapituluje minulost a zásluhy hnutí. Náčelník Rudolf Plajner se vymezoval proti zákazu Junáka a stalinským padesátým létům. V duchu obrodného procesu se zmiňují skautské oběti procesů. Říjen byl ve znamení oslavy 50. výročí republiky, kromě padesátých let byl brán vývoj od roku 1918 státu kontinuálně a integrálně. Skaut se také hlásil k oběma etapám, jak první republice, tak socialismu a vztahu k SSSR. Příspěvek vyznívá daleko méně suverénně, než v ostatních periodických, je zdrženlivější v projevech vlastenectví, ale kvituje vytyčenou linii Dubčekem a Svobodou. Jakoby se hnutí nedlouho po své obnově a po invazi začalo znovu bát svého zrušení, a tak se snažilo hrát na dvě strany –

nezpochybňovat svoji minulost a minulost státu, zvláště první republiku, a na druhou stranu přijmout i socialistické prvky. Vznikl tedy určitý ideový kompromis, v jehož duchu se snažil Junák fungovat a vychovávat.

Po tomto období etablování směrem ke společnosti, se hnutí muselo konstituovat samo. Nosným tématem se stal sněm organizace. Aspekty vnitřního i vnějšího ustavování jsou spojeny ve vyjádřeních politických špiček. Pozdravení třetímu sněmu poslal Ludvík Svoboda, Alexander Dubček, Oldřich Černík i Josef Smrkovský. Jelikož skauting byl vděčný za své obnovení v rámci obrodného procesu započatého reformisty z řad KSČ, nadále za tímto křídlem strany, jako organizace Skaut, stál. V dané době to bylo určitě jediné východisko pro koexistenci strany a skautingu. Slovy R. Plajnera: „*Nikdo, prosím, nesmí dnes pochybovat, že stojíme na půdě socialistického Československa, že stojíme pevně za obrodným procesem jak uvnitř KSČ, tak v celé Národní frontě.*“¹³³

Po odmlce se v březnu 1969 objevil článek o formování „světového názoru“.¹³⁴ V článku se vyzdvihuje snaha skautingu vytyčovat cestu, ale ne direktivně názor dětem předávat. V oblasti se používají slova jako tolerance, svoboda a široký dialog mezi věřícími, nevěřícími. Tedy myšlenky skautingu velice blízké pojetí výchovy v Junáku, a to i v dnešních dnech.

V červnu 1969 se řešily palčivé otázky fungování skautingu v rámci federace dětských a mládežnických organizací. Popisované problémy byly spíše technické a nezpochybňovaly ve stejném čísle otisknuté základy ideového programu Junáka. Nesl se v duchu spojení tradic prvorepublikového Junáka s pozitivní rolí socialismu. Z prvků marxismu-leninismu bylo využito slovo humanismus a v rámci socialismu se prosadil cíl sociální spravedlnosti. To jsou styčné plochy skautingu a socialismu, které se v programu promítly. Jejich výklad není více detailní, a proto se tyto pojmy těžko posuzují. V rámci primárního vnímání ale mají pozitivní konotace a i dnes, ačkoliv trochu jinak prezentované, jsou cíli skautingu. Kromě dalších samozřejmých hodnot se i v červnu 1969 hlásilo hnutí k odkazu demokracie, zejména k „socialistické demokracii, k polednové politice KSČ“.¹³⁵

V srpnu 1969 se objevila v úvodníku Rudolfa Plajnera velká nejistota a strach z budoucnosti a pocit osamění skautského hnutí v rámci vnitřního vývoje i toho zahraničního, kde je český Junák ostrakizován ostatními dětskými organizacemi východního bloku. Tento pocit nutil potřebu legitimizovat skauting v měnících se podmínkách, na jeho zásluhy

¹³³ Skauting. Roč. 26, č. 4, s. 3.

¹³⁴ Skauting. Roč. 27, č. 3, s. 33.

¹³⁵ Skauting. Roč. 27, č. 6., s. 84.

poukázal úvodník Ivana Mikšoviče z října 1969. Článek končí slovy Zdeňka Nejedlého: „*Neumím si představit českou mládež bez Junáka!*“¹³⁶ Argumentovalo se tedy slovy samotných komunistů.

Manifestem konce boje za svobodnějšího Junáka byl článek „*Pojetí socialistické výchovy v Junáku.*“¹³⁷ Více ideologizovaný slovník byl jen formální změnou, věcnou může být například náhled na to, jak předávat světový názor. Toto pojetí již není pluralitní a role vedoucího jako toho, kdo vytyčuje cestu, bylo interpretováno daleko direktivněji. Názor byl dán oddaností vlasti, socialismu, mírovému táboru (tedy ne celému světu). Důležité pro tento pohled bylo pochopení role KSČ a dalších politických orgánů, čímž se Junák zjevně více politizoval. Nemluvílo se o zakladatelích hnutí a jejich idejích, ale Leninových textech. Tato linie ztělesněná zejména Plajnerem chtěla zachovat skauting i za cenu takovýchto ústupků režimu, oproti tomu se vymezovala menší skupina těch, kteří se s ohýbáním skautských idejí nesmířili.

Cesta ke zglajchšaltování byla otevřena, ztverdily jí dokumenty z jara 1970, ve kterých se organizace zavázala k sepjetí s politikou KSČ, i když se na stránkách časopisu můžeme dočíst, že je to pokračování cesty z roku 1968, je jasné, že KSČ v roce 1970 byla již jinou stranou jdoucí směrem k normalizaci. V dubnu 1970 už se nezpochybňovala padesátá léta a jen se konstatovalo, že: „*podmínky vytvořené v naší zemi Únorem 1948 jsou rozhodující. Vedoucí úloha strany, principy marxisticko-leninského světónázoru...*“¹³⁸

Epilogem za snahou udržet ideovou integritu s myšlenkovými základy skautingu, bylo zpochybňování principu služby k Bohu a jeho nahrazování idejemi ateistického socialismu, a to bezpodmínečně. Častěji se psalo o Leninovi.

Snaha Rudolfa Plajnera udržet skautské hnutí při životě, je cítit i z posledního čísla Junáckého činovníka z léta 1970. Vybízeli, aby vedoucí i po prázdninách v činnosti u oddílů pokračovali. Avšak Junák byl 1. 9. 1970 oficiálně rozpuštěn.

¹³⁶ Skauting. Roč. 27, č. 10, s. 145.

¹³⁷ Skauting. Roč. 27, č. 12, s. 1.

¹³⁸ Junácký činovník. Roč. 28, č. 4., s. 1.

6. ZÁVĚREM

Prošli jsme bouřlivé období dvou let očima dětských časopisů, jejichž optika nám nabízí trochu netradiční pohled na relativně známé události. Nicméně naším cílem bylo srovnání tohoto pohledu a interpretace se samotnými událostmi. Těžkostí při práci s těmito periodiky bylo především množství různých typů příspěvků. Setkávali jsme se s pohádkami, ale také sofistikovanějšími texty, které vedly k zamyšlení.

Lze říct, že obsah časopisů odpovídal společenským náladám doby. Zajímavé je si položit otázku, zdali příspěvky byly objednávkou doby, anebo vyšlá čísla zasévala určité nálady ve společnosti. Pokud otázku ještě rozšíříme, mohli bychom se zeptat, zdali konečný obsah byl výsledkem politických rozhodnutí, anebo společenské atmosféry. V první polovině roku 1968 se časopisy řídily striktně politickými rozhodnutími. Po zrušení cenzury narostla novinářům křídla, která jim opadla až v listopadu stejného roku, tedy s jistou setrvačností za ustanoveními komunistické strany. Srpen 1968 není překvapivě velkým milníkem, až po říjnu 1968 se začíná obsah časopisů měnit. Zlom jsme periodizovali až do ledna 1969 kvůli snazší orientaci. Leden 1969 je totiž spjat s Janem Palachem. Ale i v časopisech je znát, že společenská euforie přetrvávající srpnové události až do září a října 1968, již není hlavní notou, na kterou by se novináři naladili. Situace se začíná tzv. normalizovat a to je znát i v časopisech. Četné jsou příspěvky připomínající a legitimizující politickou realitu Československa jako komunistického státu. Toto úsilí vrcholí v článcích o třech „komunistických“ výročích v první polovině roku 1970. Poté již je strana natolik etablovaná, že ani příspěvky nemusí být ideologické. Přichází status quo normalizace.

Je nutné říci, že v časopisech byly události, které se staly v Československu od března 1968 do ledna 1969, akcentovány velmi markantně. Další období bylo více bezčasové, přesněji bychom mohli říci historizující. Šlo o to etablovat novou linii vedení, to se uskutečňovalo pomocí propagandistických článků oslavujících Lenina a další osoby a události patřící do minulosti. Naprostou negací reflektování současnosti, jak se to dělo v roce 1968, je pak období od září do prosince 1970. Zavládlo naprosté bezčasí a zglajchšaltování časopisů.

7. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

7.1. Prameny

7.1.1. Dokumenty

1968, 8. březen, Praha – Ústřední pionýrská rada ústřednímu výboru KSČ. Dopis vyjadřující vůli nově řešit postavení pionýrské organizace v rámci federalizované organizace československé mládeže.

1968, 18. březen, Praha. – Rezoluce mimořádného zasedání předsednictva ÚV ČSM k současné situaci v mládežnickém hnutí a společnosti.

1968, 30. březen, Praha. – Tisková zpráva o obnovení činnosti Junáka

1968, 8. duben, Seč u Chrudimi. – Článek Mladé fronty o mimořádném plenárním zasedání Ústřední pionýrské rady, na němž bylo zvoleno nové vedení Československého pionýra a schválen návrh programového prohlášení

1968, 27. srpen, Praha. – Vedení ÚV ČSM a představitelé dětských a mládežnických organizací československé mládeže. Prohlášení k moskevskému komuniké s doporučením, aby se k němu vyjádřili všichni občané formou plebiscitu.

1968, srpen, Praha. – Předseda ÚV ČSM československé mládeže. Osobní poselství Z. Vokrouhlického k situaci vzniklé přepadením Československa vojsky Varšavského paktu.

1968, srpen, Praha. – Rada pracující mládeže mládeži ČSSR. Výzva k občanské statečnosti a obětavosti mládeže v době okupace.

1969, 6. březen, Praha. – Rezoluce VIII: plenárního zasedání ÚV ČSM z 5. 3. 1969 o ukončení činnosti ČSM a vzniku nástupnických organizací.

1969, 16. září, Praha. Návrh usnesení Rady Sdružení dětských a mládežnických organizací ČSR o revizi dosavadního programu činnosti z hlediska normalizačních opatření KSČ.

1970, 9. – 11. listopad, Praha. – Programové prohlášení Socialistického svazu mládeže přijaté na ustavující celostátní konferenci SSM.

Vše v: PECKA, Jindřich, Josef BELDA a Jiří HOPPE. Občanská společnost, 1967-1970. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1995-1998, 2 v. ISBN 80-857-6550-0.

7.1.2. Periodika

ABC: mladých techniků a přírodovědců: Praha: Mladá fronta, leden 1968 až prosinec 1970: Ročník 12 od čísla 9; Ročník 13; 14, Ročník 15 do čísla 8.

Junácký činovník: Praha: Mladá fronta, leden až červenec 1970. Ročník 28 (jako pokračování Skautingu).

Mateřídouška: Praha: Mladá fronta, září až prosinec 1970. Ročník 28 do čísla 4.

Ohníček: Praha: Mladá fronta, září 1968 až leden 1970. Ročník 19, Ročník 20 do čísla 8.

Pionýr: Praha: Mladá fronta, leden až srpen 1968. Ročník 15 od čísla 5.

Sedmička: Praha: Mladá fronta, květen 1968 až prosinec 1970. Ročník 1; 2, Ročník 3 do čísla 26.

Skaut-Junák: Praha: Mladá fronta, září 1968 až červen 1970. Ročník 31; 32.

Skauting: Praha: Mladá fronta, září 1968 až prosinec 1969. Ročník 26; 27.

Sluníčko: Praha: Mladá fronta, leden 1968 až prosinec 1970. Ročník 1 od čísla 5, Ročník 2; 3, Ročník 4 do čísla 4.

Větrník: Praha: Mladá fronta, září 1968 až srpen 1970. Ročník 1; 2. (pokračování Pionýra)

7.2. Literatura

BÁRTA, Miloš a Václav KURAL. Československo roku 1968: Pražské jaro 1968. 1. vyd. Editor Petr Skala. Praha: Parta, 1993, 134 s. ISBN 80-901-3379-7.

BOCHEŇSKI, Józef Maria. Marxismus-leninismus: věda nebo víra. Vyd. 1. Překlad Břetislav Horyna. Olomouc: Velehrad, 1994, 159 s. ISBN 80-901-6145-6.

CONSERVA, Henry T. Propaganda techniques. Vyd. 1. S.l.: 1stBooks, 2003, xiii, 270 p. ISBN 14-107-0495-5.

Československé jaro 1968: naděje, sny, realita: [sborník. Editor Petr Skala. Praha: Vydalo Národní muzeum ve spolupráci s Asociací muzeí a galerií ČR, 2008, 92 s. ISBN 978-80-7036-243-3.

DOSKOČIL, Zdeněk. Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006, 412 p., ISBN 978-807-2850-808.

DURMAN, Karel. Útěk od praporů: Kreml a krize impéria, 1964-1991. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998, 531 p. ISBN 80-718-4672-4.

EMMERT, František. Rok 1968 v Československu. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007, 63 p. ISBN 978-807-0219-034.

FIDELIUS, Petr. Řeč komunistické moci: anatomie jednoho mocenského zvratu. 1. vyd. Praha: Triáda, 2002, 216 s. ISBN 80-861-3803-8.

FIDLER, Jiří. 21. 8. 1968: okupace Československa: bratrská agrese. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 195 p. Edice Dny, které tvořily české dějiny, 9. ISBN 80-865-1535-4.

HOPPE, Jiří. Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2009, 390 p. ISBN 80-726-0216-0.

HOPPE, Jiří. Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2004, 441 p. ISBN 978-807-2391-622.

KAPLAN, Karel. Československo v letech 1967-1969. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993, 81 s. Odborná literatura pro učitele, 9. ISBN 80-042-6142-6.

KAPLAN, Karel. Kořeny československé reformy 1968. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000, 323 p. Knihy, dokumenty. ISBN 80-723-9061-9.

KAPLAN, Karel. Kořeny československé reformy 1968. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2002, 425 s. Knihy, dokumenty. ISBN 80-723-9135-6.

KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967: Vyd. 1. Praha: Academia, 2011, 2 v. (1297 p.). Šťastné zítřky, sv. 5. ISBN 80-200-2019-5.

MACURA, Vladimír, Karel KOUBA, Vit SCHMARC a Petr ŠÁMAL. Šťastný věk: a jiné studie o socialistické kultuře. 1. vyd. Praha: Academia, 2008, 351 p. Knihy, dokumenty. ISBN 978-802-0016-690.

NOŽIČKA, Josef. NEDÁME SE!: Působení Mladého hlasatele v letech 1937-1938 a jeho role při obraně republiky. 2013. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

PECKA, Jindřich, Josef BELDA a Jiří Hoppe. Občanská společnost, 1967-1970. 1. vyd. Brno: Doplněk. 1995-1998, 2. v. ISBN 80-857-6555-0.

PECKA, Jindřich a Vilém PREČAN. Proměny Pražského jara, 1968-1969: sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti. 1. vyd. Editor Petr Skala. Brno: Nakl. Doplněk, 1993, 446 p. ISBN 80-852-7010-2.

PERNES, Jiří. Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990. 1. vyd. Brno: Barrister, 2003, 230 p. ISBN 80-859-4789-7.

POSSET, Johanna. Česká samizdatová periodika 1968-1989: naděje, sny, realita: [sborník. Vyd. 1. Editor Petr Skala. Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R, 1992?, 214 p. ISBN 80-901-1920-4.

Pražské jaro 1968: literatura - film - média: materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademii za spolupráce s Městskou knihovnou Praha 20. - 22. května 2008. 1. vyd. Praha: Literární akademie, 2009, 382 s. Odborná literatura pro učitele, 9. ISBN 978-808-6877-389.

Pražské jaro 1968: pokus o obnovu občanské společnosti. 1. vyd. Editor Pavel Krákora. Praha: Epocha, 2008, 278 s. ISBN 978-80-87027-78-3.

ŠANTORA, Roman a Václav NOSEK. Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu. 1. vyd. Praha: Mladá fronta-Junák, 2012, 253 p. ISBN 80-868-2572-8.

ŠMAHELOVÁ, Hana. Počátky kritického myšlení o dětské literatuře. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 1999, 2 v. (xlvii, 320 p.). Odborná literatura pro učitele, 9. ISBN 80-858-9964-7.

Úloha Alexandra Dubčeka v moderních dějinách Československa: sborník z konference konané 19. listopadu 2001 v Praze; Red. Miloš Bárta, Jiří Hoppe. Praha: Masarykova dělnická akademie, 2002. 134 s

WILLIAMS, Kieran. The Prague spring and its aftermath: Czechoslovak politics, 1968-1970. Vyd. 1. New York: Cambridge University Press, 1997, xiii, 270 p. ISBN 05-215-8803-0.